IVAN VITEZ TRNSKI.

PRIPOVIJESTI.

NA SVIJET IZDALO
DRUŠTVO SV. JERONIMA.

U ZAGREBU.
TISKARA HRV. KATOL. TISKOVNOG DRUSTVA.
1910.

Za ravnanje.

1. Godišnji književni dar društva sv. Jeronima razašiljat će se najprije doživotnim članovima, koji su uplatili jedamput za uvijek 10 K (deset kruna). Ako ne bude osobitih zaprjeka, knjige će se razaslati doživotnim članovima mjeseca listopada i studenoga. Po § 24. društvenih pravila plaćaju članovi sami poštarinu od knjiga.

2. Čim budu nadijeljeni svi doživotni članovi, razašiljat će se krunašima. Ovi mogu kupiti knjige i u društvenoj pisarni (Trenkova ulica broj 1 prizemno desno). Vanjski članovi, koji naručuju knjige putem dotičnoga p. n. g. povjerenika, ili ih traže na svoje ime, neka pošalju novac unaprijed i neka prilože, ako ne cijeli iznos za poštarinu, barem neka pošalju 16 filira za tovarni list i dostavu. Ako ne pošalju ni jedno ni drugo, neka barem u listu navedu, da žele »pouzećem«, pa ćemo imati dokaz, da su tako htjeli i željeli, te ne će moći izgovarati se, da im je poštarina preskupa.

3. Osobito se preporuča upisivanje za doživotnoga člana.

4. Nijedan dosmrtni član ne može svoje pravo na knjige ni na koga prenositi.

5. Na odresku novčanog lista, kojim se šalju novci, neka se izvoli uvijek navesti svrha, u koju se novac šalje, da ne nastanu nepotrebna pisanja i zapitkivanja.

6. Čim doživotni član promijeni svoje boravište, neka izvoli to odmah najaviti dopisnicom, ali zajedno neka ne zaboravi navesti i mjesto, gdje je prije podizao knjige; inače će knjige otići u staro boravište, pa će imati većega troška, dok dogje do svojih knjiga.

7. Članovima, koji ne spadaju ni u jedno povjereništvo, slat će se knjige samo na pismeni zahtjev. Društvo ne može znati, gdje je dotičnik, ako se sam ne javi. Još valja da unaprijed pošalje poštanski trošak.

Svaki prijatelj dobre knjige neka izvoli nastojati, da društvo sv. Jeronima dobije što više doživotnih članova, a to se može ishoditi kod veselih zabava, kod krštenja, kumovanja, kod plemenitih imućnika i svakom drugom zgodom.

PUČKA KNJIŽNICA

IZDAVANA OD

DRUŠTVA SVETOJERONIMSKOGA.

KNJIGA CLXVI.

IVAN VITEZ TRNSKI.

PRIPOVIJESTI.

ZAGREB.
TISKARA HRV. KATOLIČKOG TISKOVNOG DRUŠTVA.
1910.

IVAN VITEZ TRNSKI.

PRIPOVIJESTI.

NA SVIJET IZDALO

DRUŠTVO SV. JERONIMA.

ZAGREB.
NAKLADA DRUŠTVA SVETOJERONIMSKOGA.
1910.

† IVAN VITEZ TRNSKI.

Ivan vitez Trnski

Megju onim Hrvatima, koji su sav svoj vijek proživjeli u radu za svoj narod, jedno od prvih mjesta zauzimlje svakako Ivan vitez Trnski.

Još mladić od kakovih 17 ili 18 godina, već se probija u ilirske bojne redove zakoraknuvši snažnim korakom neustrašiva vojnika, — te koračaše sve do zadnjih dana — do 30. lipnja 1910., kad nam ga na tugu našu ipak nemila smrt otme — koračaše srcem i voljom istom, ako i korakom polakšim, staračkim: ta prekoračio je bio već devedesetu godinu!

Bože moj, koliko je toga vidio, koliko je toga prošao i proživio, — a uvijek vedra čela, poštene duše i znojnoga mara!

Vidio je početke onoga toliko spominjanoga ilirskoga zanosa, i sam se njime zanio! Već u prvim godištima „Danice“ (1837.) eto njegova svijetlog imena, da više nikad ne potamni! Ne, ne potamnje ni do posljednih zapadnih dana njegova života; — jer ga čas prije vidjesmo gdje se opet pjesmom javlja, taman ko pred sedamdeset i više godina!

A ne samo to! Čas prije vidjesmo ga takogjer gdje pristupa izbornoj žari, da kao nekad tako i sada glasom svojim korak natrag gurne neprijatelja od dr[illegible] mu Hrvatske.

Jest, tako je i nekad činio, samo dakako u toliko više, u koliko je onda bio krepči, mlagji. Onda je mjesto izborne žare tražio Jelačića. I našao ga! Pa našavši ga zapjeva mu: „Ljubimo te naša diko!“ i pomogne mu stvoriti geslo: „Što Bog dade i sreća junačka“.

A takav narodni čovjek ostade i dalje, poslije god. 1848. Kad su bile dvije varaždinske pukovnije razvojačene te osnovana bjelovarska županija, postade Trnski velikim županom (1871.—1872.) Kratko je nosio tu čast samo zato, što nije htio služiti narodnim dušmanima. Kakav je Trnski bio, vidi se iz ovog pisma pjesnika Vukelića: „Bili smo prionuli cijelim srcem da udarimo ovoj novoj županiji tvrd temelj poštene, napredne uprave, a sreća nam priskočila te u brzo razumio narod, tko mu je na čelu, kojim duhom diše Ivan Trnski i kamo smjera neumorni mu rad te pristao uza nj kao svoj uz svoga. Tko je gledao naše županijske skupštine pa vidio ono uzdanje, onu vjeru, kojom sreta svaki pojedinac svaku riječ, što poteče iz usta svijetloga nam glavara i kako svaka prija duši, morao je uskliknuti: ako igdje, to je ovdje prilike svakoj ljepoti, svakoj dobroti, ovdje bude milota napredka i slave. Ali nije do toga našim prijateljem. Treba sastaviti sabor, koji će povladiti svaki mig, što mu od nekud stigne, a dok je Trnski u Bjelovaru, dotle, vele, nije se nadati, da će narod birati svoje neuzdanike, valja dakle maknuti Trnskoga i podignuti na stolicu čovjeka, voljna drugačije poigrati u kolu. Mi smo došli ovamo uz Trnskoga, ispovijedali smo njegovo osvjedočenje i radili smo njegovim smjerom. Kad vam on nije s voljom, rekosmo, ne možemo a ne ćemo ni mi biti s voljom. I rekosmo svi u jedan

glas: Pogje li Trnski, pogjosmo i mi, a hćednete li nas siliti da ostanemo, mi otpasujemo sablje te nam nijeste vlasni zapovijedati.“

To je jasno svjedočanstvo, kako su Trnskoga ljubili oni, koji su s njime službovali, a i cijela županija. Svi su gledali u njemu pravoga svoga prijatelja, poštena čovjeka. Jer Trnski svuda gdje je god bio, radio je o narodnom dobru. Eto ovdje u svojoj županiji, a prije kao časnik kod prve, pa onda kod druge banske pukovnije u Krajini. Službovao je bio na različitim mjestima uzdignuvši se u časti do pukovnika. Narod ga je svuda poštivao, jer je i Trnski poštivao narodna prava te se za njih odvažno zauzimao svakom prilikom.

Iza kratkotrajne županijske službe bude dodijeljen na službu hrvatskome banu, a god. 1886. pogje u mirovinu. Umirovljen živio je do zadnjih dana u Zagrebu. Trnski bijaše oženjen Milkom Lavrićevom, sestrom slovenskog rodoljuba. Ona mu rodi osam sinova i kćerku Zoricu, koja je bila (iza smrti žene mu 1886.) sveudilj uza nj njegujući ga u njegovoj visokoj starosti.

No dakako, da Trnski uza sav svoj službeni posao nije nikada zaboravio na svoje zlatno pero. Otkada je god. 1837. počeo, nije nikada poslije prestao. Već za pet godina njegova početničkoga rada sabere se toliko pjesama i izvornih i prevedenih, da ih je mogao izdati u potpunoj knjizi (god. 1842.)

Poslije god. 1848. mjesto da hrvatski narod bude nagragjen za krv svoju prolivenu, nadaren bi oštrim bičem: materinski jezik iz škola i iz ureda stjeran bi u kut te zavlada jezik njemački; tugja knjiga, tugji ljudi navališe u našu zemlju, da se po njoj šepire, a mi domaća djeca, Hrvati, ne smjedosmo se slobod-

nom riječiu ni oglasiti. Po svoj nam domovini — iza svijetlih ilirskih dana — pade sada tuga, mrak.

No da nam narod ne klone, Providnost nam i tada dade nekoliko vrlih muževa, koji su ga tješili, koji su ga dizali. Trnski je megju prvima.

Od Boga danim darom sastavlja mnoge pjesme, kojima tjera oblake sa naoblačenoga čela hrvatskoga: pravedan je Bog, krivda mora pasti, i narod opet doći do svoje časti. Trenutačno će biti nevrijeme, da iza njega pukne ljepša vedrina. Tako nastadoše i one lijepe i poznate pjesme, napose davorije: „Oj talasi mili ajte“, „Oj banovci“, „Desni vjetar eto dunu“, „Junak sam iz Like“ i druge.

Osobito pak uznastoja, da probudi i osvijesti hrvatske žene, e da se onda na njihovim grudima odnjišu valjani hrvatski sinovi. Zato ispjeva veliki broj pjesmica, kojima svima nadjenu ime „Krijesnice“. Pjesnik je pjevajući one pjesmice sve tako udesio, da ih sve Hrvatice što radije uščitaju. Najprije zataji svoje ime; nitko naime nije znao, tko pjeva te pjesme. Time izmami veliku znaličnost. U samim pak pjesmama pjeva pjesnik najprije (u 1. i 2. dijelu) odabranici srca svoga. Veoma je kiti, no najviše mu se svigja onda, kada hrvatski besjedi i hrvatskim se odijelom odijeva, kad joj glavu resi crvenkapa a struk zobun i surka; i onda kad se rada Bogu moli za svoj rod te uz divotu tijela kiti i svoju ćud. — U 3. dijelu pjeva poznatim gospojama iz odličnih obitelji, ako se koja odlikovala hrvatskim rodoljubljem. Sve je to zanimalo ženski naš svijet, sve ga to privlačilo, da mjesto njemačke knjige radije uščita hrvatsku knjigu te sa hrvatskom knjigom da užljubi i hrvatski narod.

No ne samo ženski svijet, nego i muški, a megju muškim napose svijet književni zavoli Trnskove „Krijesnice“. Valjan književnik Utješenović ovako pozdravi Trnskoga radi njegovih „Krijesnica“:

„Kada slušam mile pjesme tvoje, — čini mi se slavuj ptica poje. — Oganj krešeš i kriesove pališ, — sa svih strana goriva prinašaš, — da usplamte rodu na veselje. — Rieči su ti raspupane ruže, — megju koje kriješ ime svoje. — Od mene ga, lje, sakriti ne ćeš, — lako ti se imenu dovijam: Nešto sjaje kroza ruže ove: — baš ko da su toke Ivanove.“

Osim davorija i „Krijesnica“ ispjeva Trnski još vrlo mnogo drugih pjesama: i to takovih u kojima priča koji dogagjaj, a još više takovih, koje se tiču kakve narodne zgode ili prigode. Nema sumnje, da baš to dokazuje pravu njegovu pjesničku narav. Pjesničko je naime srce kao kakva osjetljiva žica: dirneš li je, odmah se najljepše glasi. Tako su različite narodne zgode dizale Trnskovo srce, a ono je odmah zapjevalo skladnom pjesmom.

To isto srce bilo je uvijek odano i Bogu svome. Zato je Trnski rado udešavao i riječi za crkvene pjesme, kao što je n. pr. ona poznata: „Stala majka pod raspelom ....“ Takih crkvenih pjesama uredio je mnogo. „Meni nije do kakve slave, već do pravog razumijevanja crkvenih pjesama, dakle do vjerskog napretka ...“ veli lijepo sam pjesnik.

Poput ovih crkvenih pjesama prevodio je pjesnik i mnoge druge pjesme, osobito iz slavenskih jezika. Tih je toliko, da ih je „Matica Hrvatska“ god. 1904. izdala čitavu knjigu pod imenom: „Iz slavenske rodbine“.

Uza sav taj pjesnički rad pisao je Trnski i prozom (to jest: ne u kiticama, nego onako slobodno, kako se obično govori). Tu je u jednu ruku pisao učene rasprave, osobito o našem jeziku i o tom, kako se imadu sastavljati pjesme; a u drugu ruku napisao je lijepi broj pripovijesti. Dok je u učenim raspravama pogagjao istinu, u pripovijestima pak odlikovao se drugim potrebnim odlikama. Ponajprije pisane su mu pripovijesti krasnim hrvatskim jezikom, tako te mogu služiti uzorom svima današnjim piscima, a zatim pune su mu plemenitih osjećaja: što je zlo, ono mrzi a ljubi ono, što je dobro.

Od tih pripovijesti evo nekih i u ovoj knjižici našega stvetojeronimskoga društva.

A zašto naše društvo izdaje baš Trnskove pripovijesti? Na to nije teško odgovoriti. To mora biti poznato svakome, koji pozna društvo sv. Jeronima bilo iz prvih bilo iz zadnjih dana njegova života. Odmah naime, kad je ovo društvo bilo osnovano, evo Trnskoga, gdje ga moćno podupire i bogatim perom svojim i jakom svojom preporukom. Što se društvo stalo odmah lijepo širiti, vrlo mnogo dakle njegove je zasluge. Za to ga se i društvo češće već sjetilo, osobito u društvenom koledaru „Danici“ a i nedavno, kako čitači „Danice“ dobro znadu.

No da mu se i više kako tako odužimo, evo činimo, što možemo: s ovo nekoliko pripovijesti hoćemo da još jedanput rasvijetlimo njegovo dično ime pred očima onoga dijela hrvatskoga naroda, koji je on toliko ljubio i za koji je toliko radio. Neka često na ustima toga naroda rado zatitraju blage i zahvalne riječi:

Od Boga Ti plata, a od nas hvala, viteže srcem, Ivane Trnski!

Diobenici.

Ima selo u nekoj županiji, vrlo mu je nepristojno ime, ljudi se sramili toga imena, a susjedna im se sela često rugala, pak se s toga dokončalo zamoliti visoku vladu, ne bi li dozvolila tomu selu predjet si ime, te se to selo nazvalo po nekom svom dobročincu Dobrilovac.

Obćini[1]) Dobrilovcu bila dobra sreća, te si dobavila poštenjaka bilježnika, o kom bi se moglo reći: „Utočio bi ti krvi izpod grla“. Toliko je vriedan. Taj se bilježnik zvao Bude Vukelja, a istom se u Dobrilovcu nastanio, pošto ga na predšastnikovo mjesto tekar prije mjesec dana izabraše.

Prije još, nego je novi bilježnik došao, navališe se Dobrilovčani dieliti; jedva je nekoliko nepodieljenih zadruga ostalo. Al se nije dielilo, kako bi valjalo, već neki i nepitajući poglavarstva, razdružiše se sami, te reče stariji i mudriji: ono tebi, ovo meni! A mlagji i lugji pristade, ako ga nije tko uputio, da je prevaren. Nekim se nametnuo sam seoski sudac (knez, obćinski načelnik) dieliteljem, neki si nagjoše namah mjernika, a neki opet kakvugod nadriknjigu, te udri de—dieli se, što brže možeš, a nije se znalo pravo, tko sve spada zadruzi, koliko je uknjižene zemlje, neima li na njoj duga, te neima li kakve druge prepreke i zakačke. A ni sudac, ni mjernik, ni taj nadriknjiga nemari dogotovit posla, već onako sve stoji, te se neradi ništa čekajući na omegjbu (ustanovu

---

[1]) Iz poštovanja prema pokojniku ostavljamo njegov način pisanja.

megje), ili se ugovorene megje preoravaju ili cieli komadi zemlje silom otimlju, svakojako se odnošaji zamršuju, gdjekad umre megjutim koji zadrugar ili zadrugarevo diete, gdjekad se rodi komu diobeniku sinčić ili kćerka, te onda opet nov račun i dioba nikad gotova. Nitko nikoga nesluša, nesložna čeljad zatire se, kolje se bez noža.

Ta se nevolja novomu bilježniku kosnula duše, te znajući dobro što je zakonom propisano, a držeći na umu, da „pravda netreba mnogo ševrdanja", dogovori se sa sudcem (načelnikom), popiše si sve negotove diobe, razpita u zemljišniku i gdje je trebalo sve odnošaje, te uzme pozivati pred obćinski ured zadrugu za zadrugom, nebi li mu za rukom pošlo dokopat se istine, uputiti ljude, što je pravo i Bogu drago, te pred obćinskim viećem, kao mirovnim sudom, dotjerati stvar kraju, diobene listove izpuniti i podpisati.

Megju ostalimi zadrugami došla naprvo i Mrakovićeva. Gospodar (gazda) ili starješina zadruge, stari Tome Mraković bio zubat čovjek, vičao zapoviedati poslušnoj čeljadi, koja mu doskoro nikad nije prigovarala, već ga je, da po duši kažem, više štovala i pazila, nek li se ga bojala. Tome bio, kako rekoh, zubat i vrlo praktičan. Imao tri sina, sva tri oženjena i jednu još neudatu kćer.

Došao starac sam pred bilježnika.

„Kojim mi se dobrom hvalite prijatelju Tome?" zapitao bilježnik.

„Gdje nije dobrih, tuj neima ni dobra, kojim bi se hvalio. — Došao sam poradi diobe." Odgovori starac.

„Čujem, da je kod vas sve naopako. Rad bih, da mi sve po redu kažete, pak da vas onda svjetujem koliko znam, nebi li se ikako zlu doskočilo." Pozva bilježnik starca, a starac mu se ovako odazvao:

„Neima tuj pomoći i kamo sreća, da je nebi ni trebalo! Al da bar znate, na čem smo, kazat ću vam, kako je sve došlo. Ima tome već dvadeset godina, odkad sam gospodar. Primio sam gospodarstvo od pokojnoga strica, imali smo onda jedva dva volića, a bilo mnogo duga. Ja sam sve malo po malo dugove izplatio, a megjutim kupio dvije kravice bolje pasmine, od kojih su sva moja goveda. Dorasli sinovi motici i plugu, liepo me slušali, te dobro timarajući blago (marvu) i ljudski težajući (obragjujući) zemlje pomognemo se liepo, kupimo malo briega, te zasadimo vinograd, te tako uhvatimo temelj, da se niesmo trebali bojati nerodice, makar se i dvije godine uzamance pojavila. Poženio sam sinove i radio sam najstarijega opametiti i umudriti, da uzmogne jednom i on upravljati gospodarstvom. Bud sam mu povlagjivao ovaj i onaj manji potrošak, to mu se uzoholila žena i nedao joj vrag mirovati, već videći što druge rade, natentala i ona svoga čoeka (muža), neka traži diobu, dok on ima više djece nego li braća, u kojih se još nijedno nebijaše našlo. Izprvice mi ljudi samo pripovijedali, da mi se sin Ivan hvali, kako će zahtievati diobu i najveći diel dobiti, te koje si zemlje kani izabrati. Meni se to učinilo na žao, te mi se nedalo zapitat ga, je li to istina, što sviet govori. Mučasmo o tom svi, a meni se samo težko činilo milovati po običaju ono troje unučadi, Ivanove djece, a nereći nijedne žalne, premda mi je srdce po koji put uzavrelo.

Jednom, bila je nedjelja, banu negdje oko popasno doba (prvo nego će se mrak hvatati), banu, rekoh, Ivan u moju i materinu sobu; jer nas dvoje posebice stojimo, odkad smo poženili sinove. Opazim ja, udara iz njega vino, kao iz suda, zakrlještio očima a zapela mu besjeda u grlu. Što bi rad? Zapitam ga — a on ni pet ni šest, već da neće više sa mnom iz jedne zdjele kusati. Premda sam se nadao tomu kolaču, to ipak od jeda sav protrnem i zapitam: van što ćeš? Dielit ćemo se! Odvrati on. Za mene živa neima diobe! Planem ja. Kada mene nestane, prosto vam se dieliti, kako hoćete. Što sam ponajviše ja stekao, tiem ću i do smrti upravljati — a potla kako vam i drago! Al se Ivan neda krstiti, već da će

prinieti svoju potežkoću obćinskomu vieću, pa onda i poglavarstvu. Ja se naljutim, te rieč po rieč — i nikad više mira. U dobru se lako ponieti — tako se ponio i moj sin, stao raditi kao ni sebi ni svomu, stao polaziti krčmu, da se osokoli i ojunači, kad će sa mnom zapodjesti kavgu i nagoniti me na diobu pred ukućani ili pred obćinskim viećem. Žena mu se vrgla u devetnaest pa sa mnom nikada više ni da bi jedne liepe besjede. Pristavila svoj lončić k vatri, a punica svoj — te bogme i one druge dvie snahe svaka svoj. Naopako imala svaka žena svoju osebnu (prćijsku) kravicu i drugoga osebunjka (prćije) te mi tiem razvrgoše zajednicu. Nastao neposluh. Sve pošlo u nazadak. Ivan izhodio povjerenstvo (komisiju, obranike), koje nas uzelo dieliti. Ja ne pristajem ni na što i neću se dijeliti, dok sam živ. Ivan obilazi povjerenike, miti ih i muti vodu. Sad se zavadila i ona druga dva brata s Ivanom videći, da ih kani prevariti. Povjerenstvo nezna šta bi, sad prilaže jednomu, sad drugomu, naračunava si dnevnice, da se liepo častiti a sve stoji onako, kako je prvi dan bilo. Zapeli svi poslovi pa gdje se stariji nečuje, tu ni Bog nepomaže! Rogjeni me sin zaklao i zadavio, ali će doći vrag po svoje!"

„Nemojte, Tome, ogriešiti duše; morda ga nedužna biedite?" Prigovorio bilježnik.

„Gdje zub boli, tu i jezik bježi!" Pričao se starac.

„Al kažite mi, prijatelju Tome, pravi razlog, s kojega se vi opirete diobi?" pitao bilježnik.

„Evo ga na:" poče razlagati stari Mraković „ja i žena ostarismo, obnemogosmo. Mi podigosmo sva tri sina i privriedismo liep imetak. Dužnost im je dakle pred Bogom i svietom dohranit nas smrti. Drugo je, što se i samo kaže: da je slaba kuća, koja neima dosta radinih ruku, a gdje je samo muž i žena, neka jedno ili obadvoje oboli, eto im gotova zatora! Dok smo zajedno, ni neopaža se, kad jedno oboli — zdravi prionu nešto jače, te zarade hranu i bolestnomu. Treće je: da nam je skupa u zajedničkoj kuči dosta prostora i priličice, moramo li se na četvero dieliti, onda treba još tri kuće graditi i veliki dio blaga na to potrošiti, a čemu će kuća starim grobovima, kao što sam ja i moja žena? Polju i vinogradu netreba mnogo kuća i gospodarica (planinaka), već mnogo ruka i mnogo blaga. Te istine vi meni niti s četiri konja neizvukoste iz glave. A kad se nagje u samca gospodara dvoje, troje sitne dječice, pa toga gospodara zateče smrt, onda jaoh i pomagaj bogoj sirotčadi! Nesreća tanko prede, te Bog zna, neće li se kola lomiti baš na Ivanovoj djeci!"

„Nemojte toga zla naslućivati" reče bilježnik „dosta vam je nevolje i onako. Već primirite se malo, te pazljivo vi sad mene slušajte! Znam ja starče, da je bez stara panja sirotno ognjište i da je težko kući na mladoj starješini (gospodaru); to jest kad je mladi gospodar, štono rieč, tupi tupan, lolo ili pravi tetak.

Te naše velike zadruge vriedile su i vriede samo ondje, gdje se je kućam braniti od neprijatelja ili tatova; gdje svakoj kući za svaku vrst stoke treba pod što pod to posebni pastir — govedar, konjar, ovčar i svinjar; gdje je Bog dao sviestna i valjana gospodara a njemu poslušnu, radinu čeljad.

Ali sad, hvala Bogu, gdje je dobre volje, može se općina za sigurnost osobe i imetka ljudski pobrinuti, ciela sela imadu po jednoga ili dva govedara itd.

A da bi sve bilo sviestnih i valjanih gospodara, to trgovina, promet i obrt namamiše sviet na privredu i na veći potrošak. Svak bi radije sebi, nego drugomu. Nabavlja se i gomila samo osebunjak, perćija; umanjuje se, troši se bezdušice zajednički imetak.

Zadružni život nepovoljan je, neprijatan obrtnoj i prometnoj privredi; gdje dakle želja i navala za takvom privredom preotme mah, ondje je kraj koristi zajedničkog tečenja i trošenja, ondje je odzvonilo zadružnu životu u velike.

Obrtna i prometna privreda zahtieva veliku štedljivost, a u zadružnu životu malo je štednje, dapače koji zadrugar najmanje zaradi i privriedi, onaj naj-

manje i štedi. Samo u zadružnu životu našega seljaka prehrani se i ljenjak uz težaka, dapače obiluje kadšto, kao i onaj, koji se je gotovo pretrgao radeći.

I obrtnici i prometnici sdružuju se često u veliko, ali tuj neimalici, neznalici ili ljenjaku neima mjesta.

A znam ja, dragi Tome, za mnogo seljačkih kuća, gdje je devet braće, a samo jedne gaće; gdje se dere nogavica, pa krpi tur; gdje nevriedni gospodar zlosrećne zadruge nakićen dangubi i pjeva:

Dobro mi je i boljem se nadam:
U čem hodim, u tome i spavam!

Znam opet za takve kuće, gdje je samo čovjek i žena, al je obodvoje marljivo i štedljivo, iz svačesa znadu izvaditi groš, za liepu rieč i pravednu plaću nagju svagda dosta delača, gospodara nije vidjeti u krčmi ni na svakom sajmu, ali zato ima u podrumu čašu dobra vinca a suvoga mesa i drugoga smoka još i onda, kad mnoga zadruga jedva već čeka, dok sazori ječam, da se može nahraniti kruha.

Budite prijatelj istini i recite sam, nieste li baš vi i vaša sugjenica sve stekli za mladih ljeta bez ičije pomoći?

Eto tako, dragi Tome, nestoji ono, što rekoste, da je slaba kuća, gdje neima dosta radinih ruku. Dapače, ako samac gospodar ili gospodarica i oboli, ima često pošten sluga, ima valjan nadničar, koji za dobru plaću više i bolje uradi, nego li zadrugar, koji znade, da nije lih (baš samo) njegovo, što onaj dan zasluži.

To svakojako stoji, da je čovjek marljiviji i brižniji, kad samo sebi teče i da je štedljiviji, kad samo o svom trošku žive. Vaš će Ivan manje zaviriti u krčmu, kad se podielite i kad se svakim potroškom samo njegov dio umanjivati uzme.

Dapače isti ljenjak opet s toga uzroka, što ima sebi steći, i bojeći se nestašice, kad neima zadrugara, da zanj rade, latit će se po svoj prilici motike i pluga, kose i mlata te može od njega radin čovjek postati.

Ja s toga sudim, da diobe idu u prilog napredku pojedinaca i ciele domovine.

Ako se gdjekoji ljenjak nedozove (nepoboljša), već posve propane, sam si je kriv i bit će primjerom ostalim.

Kad je u samoglavca male djece, te roditelji prije reda umru, onda njihov dio (diel) sav kolik ostaje djeci, a u zadruzi od njihova diela dopane svakoga zadrugara ponešto, pa neznam, nije li mnogoj sirotčadi u zadruzi mnogo gore, nego li sirotam, koje što svoga imadu i kojim se s toga lako prilika nagje, gdje će se prehraniti i dorasti do motike i i drugoga radila.

Ali sad, dragi Tome, dolazi najglavnije.

Vi znate, da ni za koga nije dobra kavga, da, štono riječ, od mira glava neboli, da mirno srdce Boga moli, a nemirno suze roni!

Nitko nežive dva vieka, već samo jedan, a koliko je od povoja do pokrova?

Je li dakle pravo i vriedi li, da se čovjek ono malo svoga vieka kolje i izjeda, da je svaki dan puna kuća grieha, da jedan drugomu svagdje na putu, da nitko nije zadovoljan i srećan, već upravo, da se je svaki dan bojati, neće li od psovke i kletve još većega grieha biti?

Duša jedna vrata ima, a po duši ću vam reći, da nečinite pravo ugibljući se svakomu dogovoru, svakoj mirnoj nagodbi. Ja bih na vašem mjestu sazvao sva tri sina i rekao im od prilike ovako: U ovakvoj zavadi i mržnji grehota je živsti. Našoj neslozi i neljubavi neima drugoga lieka, već da se razkrstimo. Uzmimo na um liepu našu poslovicu: „Bolje se iz daljega ljubiti, nego se iz bliza mrziti.“ Drvo se na drvo naslanja, čovek na čoveka: mi smo si ipak najbliži, mi si možemo biti najbolji prijatelji, najsigurniji pomoćnici u svakoj nevolji. Naredimo se sami megju sobom. Ja najbolje znam, koliko koja zemlja vriedi, ja ću najbolje nagoditi, da vam nijednom krivo nebude, a ja i onako neću ni grude na

onaj sviet ponieti. Što možemo bez kvara, prodat ćemo blaga i pograditi kuće onim, koji izilaze. Makar svaka kuća samo po jednoga vola zadržala i hranila: kad bude orati, drva, teg ili krmu voziti, mi ćemo srepiti naša četiri vola, pa ćemo u ljubavi i prijateljstvu opet napredovati, opet svoji biti i svačim si pomagati, bit ćemo si najuzdaniji suznici. Ako gdje koje oboli, znat će se, tko će doći prigledati i podvoriti, a nedao Bog, da se Ivanu nesreća dogodi, njegovu ćemo djecu pred dušu uzeti, čuvat ćemo im njihovo dobro i pomagati im, dok dorastu, kanda su s nami u zajednici ostali. Tako ćemo se iz daljega paziti i ljubiti, Bog će nas opet blagosloviti, a od svieta neće nam biti zazora i sramote! To će sinove nagnati, te će i oni ostarjelim roditeljem pomagati, a moja će briga biti, da vam to pismeno obreku!

„Netreba meni toga, meni će ostati moja radina kćerka, a gdje bude trebalo, namaknut ću nadničara, kao što sam namicao za mladih ljeta.“ Pripomenu starac, bilježnikovim razlaganjem vrlo uzdrman, svejednako klimajući glavom i ponjihujuć malo tielom kao onaj, koji nemože prežaliti velike koje nesreće.

U taj čas pokuca netko na vrata, bilježnik reče: „Slobodno!“ i u pisarnu hrupi djevojka pobliedjela lica, u domaćem svakdanjem ruhu, vidjelo se, da joj je hitnja, da od nekakva straha trne, jer jedva premognu izustiti besjede: „Jaoh, eno se potukoše braća!“

Starac pobliedje i skoči, kanda pod njim ciknu zmija.

Bilježnik obeznadjen hitnom besjedom pitnu: „Da nije morda krvi bilo?“

„Ivana oblila krv.“ Odvrati i uzdahne djevojka, te prihvativ otca za ruku i sileć ga milo pridodade: „Ajdmo brže otče, da nebude prekasno!“

„Ajte, letite, — ali prijatelju Tome, za Boga vi vi ste nagao čovjek, samo nemojte ni za čim posizati, već ih rukom razstavite i besjedom im zagrmite, neka

miruju. Ja letim po liečnika i eto me za vama, ako vas još nepretečem; jer tuj nije kad oklievati.“

Te mučke i hitno nestade njih troga iz obćinske pisarne.

Bilježnik uzgredice doviknuo liečniku na prozor, da neka ponese očimaka (šarpije) i povoja, pa neka hiti za njim Mrakovićevoj kući, a on sbilja pretekao starca i kćer mu, te za dobe prispio u Mrakovićev obor. Tuj se bila uhvatila dva brata u koštac, ljuto se natežu i bjesne što bjesedami, što zubî; žene oko njih plaču, i zaklinju ih, neka se razstaju. Srećom nebilo na dohvatu ni sjekire, ni kolca, već u prvi mah dopalo Ivana šakom u obraz, te ga polila krvca, a onda uhvati jedan drugoga rukama za mišice, te nemogao nijedan mahnuti, već se onako turali, rukave si od košulja poizderali, i jedan drugomu gledao podmetnuti nogu.

„Raztajte se!“ viknu bilježnik silnim glasom i uplete se megju borioce. Braća se na taj glas i opaziv obe ruke bilježnikove megju sobom pustiše pa se samo još najgadnijimi psovkami nabacivahu jedan na drugoga iza bilježnika i domaće čeljadi, koja se je megju njih utisla.

„Pritahirite se; i onako bih vas imao obodva pritvoriti i otpraviti sudu. Ne žalostite si još više otca i ne sramotite se toliko pred svietom!“ Prikriča im bilježnik.

U taj par dogje i otac s kćerju. Obraz mu se smrkao, rukama trzao kao u vrućici, dolnja mu se vilica potresala, strjelovitim pogledom šinu po krvavu Ivanu, a onda po Marku, drugom si sinu, koji se je hrvao s Ivanom, te od muke hrapavim glasom obori se na njih: „Jeste li se napili bratske krvi? Nije nijedan bratove žene u crno ovio? Koga će zapasti onaj humak na groblju mjesto dijela od zajedničke zemlje? Koji je koga pretekao, da zaglavi na vješalih i da na sramotnu mjestu ostavi spomen Mrakovićevu imenu? Koja će se žênâ u selu podičiti, da je nagnala zubata Tomu na diobu, da je kriva tomu proliću

Mrakovićeve krvi?" I sjeknu starčev pogled na Ivanovicu, kao striela sa nebesa.

Bilježnik nije trebao mnogo motriti; svemu za čas ugje u trag, svemu se dosjeti, svakomu čeljadetu bistrim pogledom dopre do dna duše. Bilježnik razumio strelovit pogled starčeva oka i sam se lecnu od opažene nemilosti crne duše.

„Donesi vas koja hladne vode u zdjeli i kakvu krpu, da si Ivan opere obraz i hladilom obustavi otjecanje." Reče bilježnik, a skočila prva Jelica, Tomina kći, te doniela vode. U to prispio i liečnik, pomogao Ivanu oprati obraz i namjestiti hladilo, te rekav, da će otok jedva za nekoliko dana splasnuti, ode za svojim poslom; jer nije bilo nikakove opasnosti.

Bilježnik zamoli starca, neka ide u sobu malo počinuti i prišaptnu mu, da će na izliku započeti malu istragu, a kašnje doći ponj, da učini svoj nevolji kraj, jer netreba kojekakve pripoviesti o tom okršaju, a drugi bi put moglo biti i mrtvih glava.

Izvadio bilježnik komad papira i olovku te počeo pitati najprvo Ivana i bilježiti, što on govori o tom, kako se je kavga zapodjela. Izlugjivao od njega rieč po rieč, te morao mu priznati kao na izpovijedi, da je većim dielom on okršaju kriv.

Za tiem izpitivao Marka i njemu dosta straha zadao pripominjući, koliko se je udarac blizu primakao sliepomu oku i da li je Marko sbilja, kako se po udarcu vidi, naumio ubiti brata. Zaman se Marko pričao i kleo, da mu to nije bilo na umu, bilježnik kimao glavom, kanda nevjeruje i navalice rekao, da nezna, što će sudac reći, sve ako se braća pomire i ako otac odustane od biegjenja, da su braća skočila jedan drugoga bilo kako smantrati (skončati), samo da onomu, tko ostane, veći dio zemlje zapane.

Najkašnje zaokupio Ivanovicu, te joj živo predočio, koliko su poglavarstva u sto slučaja na to naišla, da je svim zadjevicam u zadruzi ponajpače koja žena kriva. Svaka bi žena rada gospodaricom (planinkom) biti te smok dieliti i drugim ženam

zapoviedati. To je povod svim diobam. Otac bi sa sinom, brat bi s bratom liepo slagao, da neima žene, koja slaba čoeka natenta, da ide za razkidom, za razsulom.

„Neka bi to i bilo!" — reče bilježnik Ivanovici — „Kad je već sviet navalio, da se dieli, te kad i zakon to dopušta, onda netreba da se pita, tko je diobi povod. Ali kad ima nesita i zavidna, na zlo brza žena, koja mržnju sve večma potiče te svoga čovjeka nagoni, da druge zlostavlja i zastrašuje te što više može zajedničkog dobra bilo milom, bilo silom otme; kad ima opaka žena, kojoj je milo vidjeti, gdje sa braća tuku, koja je svoga čovjeka napikala, da na brata skoči: onda poglavarstvo, onda sud nesmije zažeti očiju, već ima gledati, da se takvoj zmiji stane na glavu. — Ja sam iz Ivanovih riečih razabrao, ja sam iz pogleda starca Tome čitao, da ste vi povodnica svemu zlu u ovoj kući, da je samo vaša krivnja, što je Ivana zapao onaj težki udarac, a mogao je biti smrtni udarac! Moram vas svakojako sudu poslati; jer treba već jednom vrelo zabušiti, odkud sva nesreća ovoj kući izvire. Čime se pravite, je li vas morebit tko iz sela na to napikao?"

„Tko bi me napikao?" Zaplete se Ivanovica. „Ja niesam rekla Marku, da udara moga čovjeka u obraz!"

„Ali rekoste Ivanu, neka pokaže Marku, kako se ima slušati i paziti stariji brat. Rekoste mu, neka izprebija koga od rogjene si braće, samo da im dozlogrdite te da se gledaju pošto pod to s vami razkrstiti. Kad bude pod prisegu, Ivan će to sam posvjedočiti, pa ćemo vidjeti, kakovu će vam pravicu sud odkrojiti." Plašio bilježnik Ivanovu ženu.

Ona se zabezeknu i nešto od straha nešto od ljutine zavapi: „Neka ih voda nosi, neka se diele, kako znadu, ja se ni u što nepačam. Oni su ljudi, oni odlučuju, mene nije za to briga. Ja neću ni za koga pred sudom odgovarati."

„Ali morate odgovarati“ pripomenu bilježnik oštrije — „nemogu i nesmiem vas izporučiti, već da sva razmirica legne, da se dioba što prvo dokonča i Ivan sam kod obćinskoga vieća zamoli, neka bi se poradi današnjega okršaja obustavilo svako uredovno postupanje, da bude opet božjeg mira i božjeg blagoslova u ovoj porodici.“

Za tiem ode bilježnik u sobu k starcu Tomi, koji se je megjutim bio ublažio te sam sobom dokončao i dosudio diobu kraju dognati.

„Sad bi hora bila!“ Reče bilježnik. „Malo sam ih zastrašio, mislim, da će na sve pristati tiem više, što znam, da nećete nijednomu krivo. Vjerujte mi, da ćete se na posliedku ipak morati sklonuti, a onda će još teže biti svakomu ugoditi, pa Bog zna, nebi li se do onda kakvo zlo dogodilo, kojemu biste samo vi krivac bili.

„Nenavaljujte mi toga na dušu, već mi je današnji poboj dotežčao. Sav sam se bio prestravio, a da sam koga mrtva našao, i sam bih si bio zadao smrt. Kad pravo promislim, ipak je sve onako, kako mi vi jutros razložiste. Svaki bi rad ono, na čem je, svojiti i tom svojinom upravljati, množiti ju i čuvati po svojoj volji, pa što privriedi i prištedi, ostaviti svojoj djeci. Preliepo naš narod veli: moja kućica, moja slobodica. Samo se po sebi kaže, da nam u toj kućici nitko nesmije biti na putu. Vidim ja, vidim, sinovom sam na putu, i brat je bratu na putu. Pa kad nas je Bog stvorio svojatljive i za slobodom prionljive, to neka i bude svakomu svoja kućica, svoja slobodica. Moj stan, ja ban. Moje proso, ja goso! Ali još nikada ne progovorih ni besjede o toj diobi svojoj kćerci — moram ju pitati, što bi njoj bilo najmilije. Anice!“ zovne Tome Mraković i odškrinu malo vrata.

Ugje Anica i zapita: „Što zahtievaš?“

„Kćeri moja! Odkad si radu dorasla, od ono doba hraniš i odievaš mene i svoju ostarjelu majku. Sad je došlo dotle, da se moramo od tvoje braće

dieliti. Ja i mati ostajemo tebi na vratu, ti ćeš nas dohraniti smrti, ti ćeš nam sklopiti oči i u grob nas spraviti, kako je običaj u ljudi, koji za Boga i za dušu znadu. Tebe ide pravo, da kažeš, voliš li, da ostanemo ovdje u ovoj kući, gdje si se rodila, ili da tražimo novo kućište i ognjište, gdje opet tebi bude volja; jer ja želim i mati će prilagati, da se naš dio namah na te prepiše. Nežapaj se, nestidi se nikoga, reci, čemu bi privoljela?“ Govorio starac Tome a kći mu odgovorila:

„Meni nije do diela: gdje mi se nagje prilika tuj će se naći meni i dio, ako budem umjela raditi i štediti. Meni se čini, da je bratu Ivanu najviše do toga stalo, da on sa svojom dječicom ostane na djedovini, gdje bi nam poslie tebe, da se nedielimo, imao starješovati. Ali kad se eto trgosmo dieliti, neka mu bude stara kuća i podkućnica, on će onda dražega srca pristati na sve, što rečeš i nagješ za pravo. Slobodno meni uzkrati a njima podaj, samo da nebude grieha, da se prestaneš jednom jediti i žalostiti. Gdjegodj se nas troje priklieni, bit će svetoga mira i blažene pažnje.“

Te besjede kosnule se otčeva srca, a živo žacnule u dušu mladoga bilježnika.

„Ej Anice!“ reći će bilježnik: „Ta roditelji su još živi i njima pripada već po samoj zapoviedi božjoj svaka prednost. Kakav bi obraz imao biti u sina, koji bi dieleći se radio izagnati roditelje iz starinskoga doma i obora?“

„Nevelim ja“ opravdat će Anica svoju želju „da neka Ivan izgoni roditelje, već neka roditelji uhvate duši mjesto i pobiju sinovu neljubav, zalogajem iz svojih usta. Dok sam živa životom, ja ću gledati i raditi, da omili roditeljem kćerin dômak, kao što im je omilio djedovski. Po tom mislim prisiliti Ivana, da se neodbije od roditelja i da nežali na svoju sestru.“

„Pravo veliš, draga Anice“ povladi joj otac „njihovu ćemo neljubav pobiti i suzbiti velikodušjem

roditelja i vriedne sestrice. Kako bi bilo, gospodine bilježniče, da mi prepustite onu kuću, koju ste skorih dana na dražbi kupili, da namah selim onamo sa ženom i djetetom?"

„Već sam sâm preselio u tu kuću, liepa je prilika, nemogu ljepše naći, a vele ljudi, da je to srećna kuća, da još nitko nije u njoj umro, već da joj je svaki gospodar veliki imetak stekao i brzo se pogospodio. Ja nemogu kuće prodati, već — al ostavimo to za drugi put. Kad je Anica svojom dobrotom prevladala i na toliku vas milodušnost nagovorila, lako ćete sklonuti sinove, da prihvate sve vaše želje. Samo im živo pripomenite dužnost, da imadu držati roditelja za roditelja, a brata za brata, ako ne će držati tugjina za gospodara. Recite im, ako se dozovu pameti i stare ljubavi, da današnjega poboja neću sudu prijaviti, ali već sjutra imadu svi, kojim pripada glas potrudit se do mene, da sastavim diobene listove. Bit će i vam i meni za dušu!" Besjedio bilježnik vedrom sviešću i jasnim glasom čovjeka poštenjaka, koji svojemu iskrnjemu dobro želi, i gdje može, dobro čini.

„Pričekajte malo" reče starac „ja sam za čas gotov, rad bih vam namah kazati, na čem smo i hoćemo li sjutra doći. Daj der Anice, donesi čašicu šljivovice i podvori gospodina bilježnika, ja ću sazvati sinove i snahe u veliku sobu i ako su vrsni prosuditi, što je puka pravica, što li roditeljska i sestrina milost, nebojim se, da će moju ponudu odbiti."

Starac ode, da sakupi zadrugu i da uglavi način diobe, a Anica odbježa po šljivovicu, premda je bilježnik viknuo, neka neide, pošto nije ljubitelj šljivovici.

Starac je sinovom i snaham govorio od prilike ono, što ga je bilježnik u pisarni svjetovao, da reče. Kazao svakomu sve zemlje poimence, koje će mu zapasti, rekao im, da po želji Aničinoj roditelji iz kuće izilaze, a da će starinska kuća i podkućnica zapasti Ivanu i njegovoj djeci, samo da nitko neima ni zere

uzroka žaliti na roditelje ili na sestru, pak da bude na mjesto mržnje iz bliza ljubavi i pažnje iz daljega.

Dok je Tome sve to tanačio, izbrajao i svojadi za dušu vezao te dok su se lica uzrujanih, ponešto zastrašenih i mira željnih sinova i snaha vedrila, doniela bila Anica u bočici šljivovice i vrgla čašicu na stol pred bilježnika, a ovaj nedade joj napuniti čašice, te prihvativ je tiem naumom za ruku opazi, da joj drhće ruka, te udari u pitatbu, što joj je?

Djevojka mu odgovori prostodušice: „Kad sam se vraćala u sobu, uhvati me neki čudni strah, noge mi i ruke začeše drktati, htjela sam pobjeći, ne znam za što ni kud, te popostav malo, jedva sam mogla otvoriti vrata i uljeći.

„Zar se vi mene bojite?" upita bilježnik.

„Nit mi se vi činite strašan, nepristupan i neuljudan čovjek, nit sam vam ja što kriva, te neznam zašto bih se vas bojala. S toga sam baš uljegla, jer mi se lud činio moj strah, a pristojnost me nagonila, da vam nedam dugo čekati". Nastavila Anica zasvjedočivati svoju prostodušnost.

„Koliko iz besjeda očevih razabirem, vašim ste roditeljem hraniteljica i dvorilica, a danas zasvjedočiste, koliko vam je do pravice, do mira i sloge, do rodbinske veze stalo; sbog vas Bog daje, da nam sunce sjaje; vas teče sva hvala, ako razmirica megju braćom i roditelji danas legne, ako se razstanete na miru i uz božji blagoslov. Vi prednjačite liepim primjerom, kako bi u ovo čudno doba, kad se je narod u sav jêk (u velike) navalio dieliti, djeca imala postupati sa svojim roditeljima."

Porumenjela djevojka od tolike pohvale, a čednost ju nagnala odbiti od sebe svu zaslugu te hvalitelju vratila zajam govoreći:

„Da nebude vas, nikad moj otac nebi odumio svoga nauma, da se neda sinovom dieliti, dok je on živ. Čula sam ja i od drugih ljudi, da vas je sam Bog ovamo poslao kao angjela miritelja, koji ste toliko već diobenika nagodili i taj posao uz posve

malu nagradu kraju otisnuli, dočim je dosle svaka kuća u to po 50 do 60 stotinjaka potrošila, a svejednako diobene listove zaman izgledala."

„To je s jedne ruke najveća zadužbina, a s druge ruke najveća polakšica narodu, dakle moja sveta dužnost; jer me narod plaća i jer imam š njim do smrti boraviti, pa mi treba njegovo pouzdanje i prijateljstvo. Tako eto rad bih, draga Anice, zavriediti i vaše pouzdanje i vaše prijateljstvo, pa vas s toga sad pitam, gdje mislite, da bi najbolje bilo graditi kuću roditeljem i vama, kad u selu neima mjesta?" Nagonio bilježnik djevojku u brigu.

„Ja, sunca mi, neznam; van na dnu sela da kúpimo kućište od obćinskoga pašnjaka." Odvrati skromno djevojka.

„Ta to je s neruke i neugodno, a na kraju sela ipak treba malo veće opreznosti i slobode, da nebude kvara ni od zlih ljudi, ni od vuka, ni od lisice. Morda bi vam ipak milije bilo u moju kuću preseliti?" Nadraživao ju bilježnik.

„Ta i vam kuća treba, a velite, da je srećna: ne bi pravo bilo izgoniti vas iz nje." Doskoči mu Anica.

„Zar bi vam drago bilo, da u srećnoj kući i ja srećan budem?" Upro bilježnik i besjedom i pogledom izvidjeti.

„Zašto mi nebi drago bilo, kad ste nam sviem toliki prijatelj?" Odgovori Tomina kći.

„Ali bi li vam ipak moja kuća po volji bila, kad bih ja od otca tražio za nju više, nego li vriedi?" Zapredao mali napastnik.

„Otac mi morda neima ni toliko, koliko ste vi za kuću dali, a kamo li više?" Izvinu se Anica.

„Ali ja znam, da ima i da bi mi otac to blago drage volje dao, samo kad bi vaša živa želja bila, da moja kuća vaša bude!" Zamrežio bilježnik djevojče.

„A zar vam je ta srećna kuća toliko omrzla, da se je želite riešiti, pa ste morda nakanili ostavit

nas?" Zahitila djevojka nehotice istom mrežom bilježnika.

„Ta ne rekoh li vam, da želim ovdje do smrti boraviti? A kad je srećna kuća i vi želite, da ja u njoj sretan budem, a vi s vašim roditeljima neimate ni nemožete naći sgodna kućišta, da novu kuću gradite, to neka mi otac za kuću — v a s dade. V mi više vriedite, nego li kuća!"

Zabezeknu se i porumenje Anica jače, nego li igda, drhtavica nehtjede, da ju pušti, srdcu joj se na dnu zamuti i otiskoše se od dna srdca dvie suzice radosti, da zarube rosnom sjajnošću liepe joj oči. Kao da se dohvaća nenadane sreće, a kanda se boji, da je nebi vriedna bila, uzdahnu Anica i pogledav u oči čovjeku, koji joj se sugjen činjaše, zapita uzdatljivo:

„A hoće li po tom vaša kuća sbilja srećna biti?"

„I koliko! To je najljepša sreća, koju mi može ta kuća nakobiti i nadobiti. Ta bez takve vriedne ženske ni neima sretne kuće. Reci Anice", prigna kraju bilježnik, „je li vjera?"

„Vjera i Bog!" Svrši Anica.

Zavjeriše se i dogovoriše se mučati do sjutra, kad zadruga dogje, da se utanače diobeni listovi.

U to se vratio iz zajedničke sobe starac Tome i doveo uza se unučad, Ivanovu djecu, te joj reče:

„Evo se ovomu gospodinu zahvalite, on me je ublažio i opametio, te vam opet mogu tepati i tašunati." I privede dječicu bilježniku, a ovaj po redu u naramak podigao i izljubio, te jedno za drugim Anici dodao, pa ih i ona milinjem tihe svoje srećice obasula, tobož da izkâli srce, što je morala mučati.

„Kako je?" zapita bilježnik.

„Sve je u redu, sve je zadovoljno" uvjeravao ga Tome Mraković „samo poradi treće kuće zapinje. Ako svega blaga neprodamo, nesmogosmo niodkud drugud trošak za treću kuću. A bez blaga ne da se zemlja težati. Neznam, hoćemo li moći gdje uzajmiti?"

„Ne starajte se. Gledat ćemo. Morda će Anica odakle dobiti, što treba, u zajam do vieka?" Našali se bilježnik.

„Ako mi dragi svjeruje, neće trebati zajma." Priklopi Anica tiho, prihvativ najmlagje Ivanovo diete sa bilježnikova naramka.

Ušla i starica, Aničina majka i dovela Ivana zavezane glave, te će ovaj zamoliti bilježnika, neka ih za Boga nešalje sudu. Otok će splasnuti za koji dan, a Marko i onako nije počeo, a kamo li da mu je na kraj uma bilo raditi o glavi rogjenomu si bratu.

„Ako ste ljudi i ako sjutra svi drage volje nagodbu potpišete, onda ću ja pred sudom odkapati. A sad s Bogom!" Reče bilježnik, porukova se sa starcem i s Aničinom materom pak pošašoljiv diete, koje je Anici u naramku bilo, šapnu: „Srećne moje kuće!" te srećan odpirio, kud ga dužnost zvala.

Sjutradan se zbilja našli svi članovi Mrakovićeve zadruge u bilježnikovoj kući.

Bilježnik pripravio izkaz zadrugara, izvadak iz zemljišnika i nepopunjen tiskani primjerak diobenoga lista, te prvo, nego će pitati, koji će zadrugari i u koju novu zajednicu, pa kako su dokončali podijeliti zemlje, mnijaše, da ima ponajprije uputiti diobenike, čega se on drži privodeći kraju diobene zamrsice, te u to ime zače govoriti:

„Što sam godj dioba dosele utanačivao, uglavljivao te kraju dotjerivao, ove su mi potežkoće najviše dodijavale:

1. Da se na roditeljsku privredu, na njihovu mnogoljetnu muku, te na njihovu nemoć i nevrsnost iznovice što privriediti malo tko obazire.

2. Da se zemlje odviše ciepaju, a po tom težanje i nadgledanje budućim vlastnikom vrlo otežčava.

3. Da gospodari od diobe u velike zaziru i dokle mogu, postupnomu nabavljanju gragje za nove kuće na put staju, pa kad se je dieliti, da onda od nevolje idu gotove kuće razvaljivati ili razpolavljati, a manje i neudobne kućice graditi.

4. Da nikomu nepada na um, preimućstva velikih zadruga suzničkimi ugovorî i najmanjim zadrugam osigurati.

To se sve neda zakonom za svaki pojedini slučaj ustanoviti, tim nevoljam može mjestimice samo občinsko vieće ili odbor, ili pako vješt uzdanik vieća i diobenika uputom doskočiti, ili ih bar ublažiti.

Ja ću dakle, premda bi se baš pri vašoj diobi imao bojati prigovora, da morda sebi u korist sve nagagjam, neobzirući se ni na koga pravici i pravednosti prijateljevati i na to vas nukati i siliti, a vi, molim vas, toliko vjerujte, da ja nebih imao obraza to vam govoriti i vašim se prijateljem graditi, kad mi nebi bio Bog dao srdca i pregnuća to činiti, što obričem.

Nemožemo ciele razprave ni ciele diobene nagodbe, kako je u bilježnikovoj kući uglavljena, po tanko navesti, nemožemo ni svih onih razloga nabrojiti, kojimi umie bilježnik Bude Vukelja u sto dobrih časa čovjeku u dušu uprieti, valja narodu za ćud znati, valja mu bistroumjem i poštenjem starješovati, pa će pristati uza sve, što je pravo i Bogu drago.

Dosta će biti kazati, da nijednoga komada zemlje niesu ciepali, da niesu odlučili stare kuće razvaljivati, već da je ciela ostala Ivanu i njegovoj djeci.

Jedna je točka nagodbe ovako glasila:

„Roditeljem čast i poštenje. Oni nipodšto neće da primu ponudjena većega diela te izstupljuju sa kćerju Anicom iz kuće. Ako bi Aničin sugjenik, što Bog nedao, obolio ili prvo Aničinih roditelja umro, to će onda sva tri sina zajednički roditeljski dio zemalja do njihove smrti obragjivati i roditeljem gotovu hranu predavati."

Druga opet točka glasi:

„Sve četiri nove zadruge biti će od dana današnjega za vrieme od pet godina suznici, to jest, sastavljat će svoje posebne volove i konje, te će na njih zajednički orati, brnati, teg i sieno voziti. Svako

veće djelo naime okopavanje i prašenje vinograda te kukuruza, kositba i sušitba siena i otave obavit će se zajednički redom, a takove će dane samo jedna kuća, kojoj bude red, obroke (zajutrak, objed i večeru) gotoviti, a ostalih će kuća planinke (gospodarice) imati na djelo doći, ako nebi druge prepreke bilo. I u manjih kućnih poslovih imadu si te četiri kuće onda redom pomagati, kad bi gdje gospodar ili gospodarica oboljeli. Poslije pet godina obnovit će se ova točka ugovora, ako se dotle pokaže probitačnom."

Dvie zadnje točke ugovora napisao bilježnik iz svoje glave rekavši, da kad su već u svem složni i dogovorni, da valjda neće ni tih točaka razvaljivati.

Čitao bilježnik predzadnju točku:

„Budući nebi probitačno bilo, da se sve blago proda, to neka ostane svakoj kući dvie glave više, a da se ljubav rodbinska učvrsti, netraži Anica iz zajednice nikakva troška za gragjenje nove kuće."

Začudiše se svi zadrugari izim Anice. A starac Tome viknuo: „A ta gdje ćemo sakloniti glave?"

„Slušajte!" reče bilježnik i uze čitati zadnju točku:

„Anica se uz privolju i uz liepi blagoslov roditelja udaje za — općinskoga bilježnika Budu Vukelju i prima ga u svoju zadrugu pod tiem uvjetom, da će š njom zajedno štovati i paziti njezine roditelje i u zajednički imetak dati nedavno kupljenu kuću, vrt i voćar, a o svojoj plaći uzdržavati slugu, koji će namjesto njega raditi bilo na njihovu, bilo na dielu oslalih suznika. Samo u ljubavi bratskoj neda se Aničin sugjenik ni od koga zastupati, već im želi punim srdcem bratovati, samo i on zahtieva od braće svoje sugjenice i od njihovih žena, da se od njega netugje, da od njegova svjeta nezaziru, pa da svoj i njegov obraz čuvaju pred svietom.

Sve se oči, a i očeve i materine uprle u Anicu, a ona obálila poglede nice i smiešila se kao srećna sporazumnica.

„Je li to istina?" Pitao veseo Tome Mraković.

„Čim Anica i Aničini roditelji ugovor podpišu. Ja sam ga evo već podpisao." Odgovori bilježnik i pruži ruku starcu Tomi.

„Ta tuj je bilo potajna sporazumka!" Reče starac prieteći prstom svojoj kćerci.

„Kako sam mu se mogla oteti" pravila se Anica „kad svačemu zna neku dobrotu i ljepotu podmetnuti, kao i današnjemu ugovoru. Ta i vas je tako smotao i na milost naveo, pa uz mene još mi otca i majku u svoju srećnu kuću prima. Kako nebih sporazumna bila?"

Koji umjedoše, podpisaše svi, koji neumjedoše, prihvatiše za pero, te metnuše križ pred svoje ime. Anica umjela pisati; jer je išla u školu.

Povrh svoga podpisa napisala liepo: Vjera i Bog!

Pak je svjerovala!

Kumovi.

I.

Što pripoviedam, recimo, da se sbiva u Drežniku, satnijskom selu ogulinske pukovnije.

Mirovni sud sudi. Satnik mu predsieda, do njega sjedi s jednog kraja nadporučnik uprave, s drugoga kraja nadporučnik ili koji poručnik vojske. Obično sjede uz isti stó i oba narednika, a dva podčastnika i dva starješine sjede na klupi do stiene, uz koju neima nikakve zapreme do li jedinoga klinčenjaka morda, o kom kadšto častničke kabanice vise.

Ako su gospoda pokisla, onda kàne koja kap sa gospodske kabanice starješini ili podčasniku za vrat, da ne zadriema, dok gospoda sude.

Nadporučnik uprave, ili recimo kraće: upravnik izpituje ljude i piše zapisnik. — Naopako, ako se upravnik nerazumie u svoje poslove, onda sudu neima ni kraja ni konca.

Gdje je upravnik novak ili nevješt jeziku, ondje satnik izpituje suparnike, razvagja i miri ih, upućuje i kori ih, nagoni i mota ih na svaku ruku, da se narede, a da neidu dangubiti pred pukovnijski sud.

Satnik Mirilović, recimo, da se tako zove drežnički zemljotres, čovjek je s božje strane sviestan i služben. Nemože da počine, nemože da sladko jede, ako nije svih desetak tuženih dužnika nagnao, da plate namah ili da roče, kad će platiti; ako nije svih diobenika uputio i za stalno ustanovio, kako će se razkrstiti; ako nije bar dvojici starih neprijatelja suze iz oka izmamio i nakon ih pomirio.

Upravnik je mladi rodoljub i pomaže mu, koliko umie i može.

„Dakle Vujadine!“ stane satnik motati nekoga zločinca, „gdje su Bratanićevi volići?“

„„Neznam, gospodine!““

„A šta si ti, Vujadine, imao posla na kordunu? A baš one noći, kad su volovi ukradeni? Znaš li, da je potjera dognala trag do velikoga jasena, a baš ondje je tebe straža lovila.“

„„Može biti, da je koga drugoga lovila, ali mene nije.““

„A Vujadine! je li ta poderana haljina tvoja?“

„„Jest, gospodine!““

„A gdje si joj ostavio okrajak lievoga krila?“

„„Već mi ga je davno odro popov garov.““

„A što bi bilo, da ga je straža našla na trnu, mimo koga si pred njom proskakao?“

„„Nije to okrajak od moje haljine.““

Upravnik izvadi iz spremice komad čohe, i pristavi ga ondje, gdje je na haljini Vujadinovoj odrt bio kraj. Kad tamo, sve pristaje na dlaku, a Vujadin zabezekne se, pobliedi kano krpa i stane se busati govoreći; „„Gospodo, negubite duše!““

„A gdje je tvoja duša bila, Vujadine, kad si Bratanićeve volove odveo? Znaš li, da si ga zaklao brez noža? Gdje ti je duša bila, kad si tugje blago za kukavnih desetak forinti Turčinu predao? Nešaraj, Vujadine, ovaj put si dolijao, kazuj, komu si predao volove, nebi li ih morda vratio.“

Vujadin tako zaokupljen nezna šta bi, te nakon reče: „„Nedobiste ih nikada!““

„A rad šta, Vujadine, Bog te neubio!“

„„U trećega su gospodara, a nitko nezna, kud ih je ovaj zaklonio.““

„Znam ja“, reče satnik, „kako sve odilazi u propast, čega se vi dočepate. Ti ćeš, bezdušniče, sjutra u Ogulin.“

„„Volja vas je,““ reče Vujadin i bude odveden u satnijsku uzu.

„Gospodine satniče! Mladi je Bratanić ljuto obolio. Bivši u poćeri za volovi, pregnao je. Eno ga, gdje kod kuće strada od vrućice.“ To javi neki podčasnik satniku.

„Zovni mi liečnika!“ odvrati satnik.

Liečnik je tugje gore list, smiešan čovječuljak, kržljavi glogić megju hrašćem i visokimi jelići. Budući malešak zamjera svačijoj veličini, a sam si laska, da je to veći duhom. Svačemu se ruga i dosjeća, koliko umie. Da opravda svoju lakomost za vinom, ušlo mu u običaj za dobro vino reći, da se mora pobožno srkati, a za hrgjavo, da se mora silom zatirati. Na svaku ruku pij te pij! Triezan budući prezire našega seljaka i biedi ga ljenošću i glupošću, a kad je nakićen, postupa sa prostotom kao sa niemim blagom. Svaka mu se narav seljačka čini tvrgjavom, kojoj malo zrnje nenahudi. S toga propisuje seljaku više lieka i pušta mu više krvi, nego li čeljadetu gospodskoga roda. Na bolestna se seljaka goljuždri i đere, kanda mu je čemu kriv. Svjetina se tomu naučila i samo ćeš tuj i tamo čuti: „slušaj de, kako to štene ževka!“ Navadio se bio i kleti, ali mu satnik prikričao, da bi mu mogla kletva prisjesti, te od to doba samo — ževkao. Nadjeli mu ime „Ževkalo!“ Kad dojaše u koje selo, djeca namah udare u graju: „eto Ževkala, eto Ževkala!

Ipak liečnik Ževkalo umie pogoditi, koja je bolest i koji joj liek treba, samo mu valja prikričati, da se neka nešali.

Zato ga je satnik jedva dočekao, i rekav mu, da ide Brataniću, po koji put mu prikriča: „Doktore, nešalite se, i nevraćajte se, dok nemine pogibelj!“

Liečnik odjaha, satnik još zapovjedi, da se ima tuj i tamo mostnica izmieniti, na drugom kraju cesta nasuti, u nekom opet selu, gdje je pokragja nastala, noćna ophogja umnožati i ostala. Svjetina se razišla, satnik odpasao sablju, te uza svoje goste ode u satnički stan, Svaki put, kad je bio mirovni sud, bila su gospoda častnici satnikovi gosti.

Dok oni ugju i čašicu rakije srknu, i za stó sjednu, natuknut ću vam još koju o našem satniku.

Satnik Mirilović nije služben, da se udvori starijemu, nije pravedan, da ga svjetina hvali, nije brižan i na pomoć brz, da mu se vrati zajam, već je on služben, pravedan, brižan i na pomoć brz, što ga srce i božji zakon na to puti!

Oženjen je, ali neima djece. Gospoja mu je gizdava i ćudljiva do zla Boga. Nemože, da podnosi dima od duhana ni mirisa od juftene obuće, na čeljade u seljačkom odielu ni pogledati neće, a kamo li, da se s njim razgovara. Zazire od istoga oranja i kopanja i od svakoga seljačkoga posla. Ogradila se od seljačkoga svieta bezbrojnim cviećem i dugimi zavjesami na prozorih. Vazda je po najnovijem kroju odjevena, a ruka joj se biela bjelcata nije nikada kuhače dotakla, a nogom, viklom sagu, nije nikada stupila u staju. Hoda samo po sagovima, kadšto plete i veze kakav nakit za pokućtvo, najragje sjedi na mekušcu i čita romane. A kada zaželi zraka, da zapreći i zavali se u kočiju, kao kakva velikašica, koja, kad se vozi, prezirice na ostali sviet pogleda, a gdjekoga navalice ni opaziti neće. Da je po njezinoj volji, nebi smio, kud se ona vozi, ni kupus, ni kuruz, a kamo li kopriva rasti. Sve samo cvieće, sve sam jablan do jablana neka se uz cestu nalazi. To je plemenito, to visoka oka ne vriegja. A krmče neka se pod živu glavu nepomoli, a kamo li da se u jarku kaljuža. To bi bilo posve nedostojno.

Uz tu i takovu gospoju žive satnik Mirilović neveselo, žapa se od prigovora i domaćega kara, a nebi rad, da se taj domaći nesklad razbubnja po svietu. Zamiera mu gospoja, što ljubi narod, što se za njega stara; zamiera mu, što mu se mili govoriti s gospodari o njihovu radu, o vriednosti gnoja i duboka oranja, o timarenju blaga i koječem drugom. Zamiera mu najjače, što se je s mnogimi častnici pokumio.

Ali ajdemo k objedu. Satnik i satnikovica i dva nadporučnika sjede za stolom. Satnikov sluga u modru odielu i bielih rukavicah donosi jestojske, mijenja tanjure, nugja mučke najprvo gospoji, onda gostom, a za tim satniku. Gospoja kad i kad oštro pogleda na slugu, a sluga se znoji. Jaoh njemu, ako što pogrieši.

Satnik će iza duga muka zapodjeti govor: „Siromah Bratanić, gdje mu odagnaše volove, a sad se morda sa smrću bori."

„Samo da Ževkalo gdjegodj uz put nesrkne runješa!" Primieti nadporučnik od uprave.

„Sami ste krivi, što ga neodučite od gadnoga pjančovanja." Prigovori gospoja satnikovica.

„Nije mene za njega briga," rekne satnik, „ali mi je žao Bratanića. Njega jeditoga imamo, koji se je izučio na križevačkoj ratarnici. Mislio sam, da će se pomoći, da će urediti i podignuti svoje gospodarstvo, nebi li se i drugi za njim poveli, a eto mu sad Vujadin odsjekao glavu. Gdje neima sigurnosti imetku, tuj neima ni napredka."

„Bolje bi bilo," nastavi satnikovica, „da ste ga postavili narednikom kod uprave. Vriedan je i liep mladić, mogoste ga oprostiti pluga i motike!"

„Ta baš o plugu i motici sviet žive"; govoraše opet satnik, „narednikova plaćica jedva dotječe, da se jedno čeljade prehraniti može. A zar da se siromah neženi? Pa kad se još nagje dječice, onda zlo i naopako. Nevidiš li, kako nam kum Dragović u Vagancu uza svoje desetero dječice strada. Da nema ono malo vrta i onih dviuh kravica, pomrla bi mu djeca od gladi. Pomisli si, da sad Dragovića smrt zateče, kakova bi to nevolja bila! Dok je bio podčastnikom, imao je on i djeca mu pravo na imetak zadruge, odkad je postao častnikom, lišen je zakonom toga prava. Vjerujte mi, gospodo, neima preče dužnosti, nego li je ta, da država sama, koliko može, tu krivicu izpravi! Srce me boli, kad pomislim, što će biti od moje kumčadi: neimaju ni kuće ni kućišta, a osobito kud će ženskad, kojoj je u nas žalibože još sramota učiti zanat? Morat će u službu, da se prehrani kruhom."

„To bi još trebalo, da se častničke kćeri uče kakovu zanatu." Prigovori satnikovica.

„Zašto nebi trebalo?" prihvati satnik, „nije sramota djelati, već je sramota od nedjela gladovati. S toga ja svaki put prikričujem našim kumicam u Vagancu, da priviknu svakomu radu!"

Opet htjela satnikovica prigovoriti, ali se Mirilović smrkao, a baš doobjedovaše. Podigoše se i gosti se preporučiše.

Nadporučnik od vojske imao poći u Sadilovac, gdje mu je obitalište. Satnik mu reče: „Zavidim ti prekrasan pogled sa Sadilovca. Kad staneš očima šibati po krasnu priedjelu preko Korane, pomisli i na našega nevoljnika Bratanića; poruči mi kumu Dragoviću, neka nadgleda Ževkala, a što treba bolestniku, neka o mom trošku nabavi, pa neka mi svaki dan javlja, kako je."

„Hoću. S Bogom!"

„Srećno pošao!"

Poslie odlazka dvojice nadporučnika bilo je čudo zamjere, što se Mirilović toliko za Bratanića brine, što je poručio, da se o njegovu trošku sve nabavlja, što bolestniku treba. Bilo ieda i ljutih suza, što se od plaće ništa neprištegjuje, već na kumčad i eto sad na prostačinu sve do zadnjega novčića zatraša.

Kad dobar čovjek ima dosta imetka i kad ga nitko nesmućuje, da čini dobro, niesu mu dobročinstva tolika zadužbina, kolika su onomu, koji sam neima mnogo, a uza to preko zamjere, prigovora i preko ženskih suza prevaliti mora, kad je dokon činiti dobro.

I satnik je Mirilović čineć dobro imao mnogo pregorjeti.

II.

Ali ajdmo za liečnikom Ževkalom. Eno ga u Vagancu kod bolestna Bratanića. U malom kućerku neima nikoga, do li sjedoglava starca i sina mu bolesnika. Žena starčeva umrla, neima tomu mjesec dana. Nakanio starac ženiti sina, a sin se branio, te tako ostadoše bez žene.

Liečnik sjedi uz bolestnika, a starac sinu si nad uzglavjem podire težke uzdisaje. Bila žestoka upala pluća, a liečnik sad pipaj bilo bolestnikovo, sad zaklimaj glavom, sad okreni psovati, što neima nikakve podvorbe.

Počelo bilo jače udarati i videći liečnik, da neima kad oklijevati, reče starcu, da donese zdjelu, te bolestniku otvori na lievoj ruci žilu i kad mišljaše, da je dosta, ustavi opet krv, na što se bolestnik malo primiri.

Jedva to liečnik opazio, umah kapu u ruke, pak hajde u seosku krčmu.

Megjutim dobio poručnik Dragović pisamce iz Sadilovca, te doletio u bolestnikovu kuću, ali tu već neima liečnika. Ajde za njim brže bolje u krčmu, ali se on već nadutlio i neima više od njega pomoći.

„Bog te ubio, Ževkalo, šta radiš tuj? Ako satnik čuje, da si ostavio bolestnika, pa da si se opet nakitio — zlo i naopako po te!"

„Olezanc!" viknu liečnik po četiri puta i zavali se u krčmarevu postelju.

Poručnik se Dragović našao u velikoj zapari. Svaka želja kumova bila mu sveta dužnost. Ovaj put prekasno doznao za njegovu želju, vino već savladalo onoga zavaljenika.

Odleti Dragović kući, te odpremi dvie najstarije kćeri starcu Brataniću u pomoć, da dvore bolestnika.

Poniele djevojke pletiva, da nedangube; a Dragović otišao u krčmu i prikričao krčmaru, da za živa Boga neda liječniku više piti, ako se probudi.

Zatim Dragović otišao u noćnu ophodju, da vidi, jesu li straže na oprezu, i da li sve ophodje

svoju dužnost čine; jer nesrečno susjedstvo, gdje neima pravoga sudije, nego sve samo globari, neda nam zatrti kragje.

Starac se Bratanić našao u čudu, kad mu stupiše u kuću dvie poručnikove kćeri.

„Što je Živku?" zapita Vjera, starija kći poručnikova.

„Zlo je gospogjice, zapalila mu se pluća; neće preboljeti." I škronu starcu suza niz namrskano lice.

Pristupiše Dragovićeve kćeri bolestniku, ali ovaj već nezna za se i nerazklapa očiju, već samo težko diše i baca se amo tamo po postelji.

Usokolila se Vjera i prihvatila Živka za ruku i pričinilo joj se, da mu bilo neudara prebrzo. Starac se do postelje smotao na crnu zemljicu i za čas zakunjao. Djevojke si doniele svieću za posvjet, u staklenici svježe vode, u čaši malo sirketa (octa) i nekoliko krpa, ako bi trebalo glavu oblagati i obloge mienjati.

Pod noć stao Živko Bratanić sve više snatriti i bacati se. Na jednom viknu: „Moje mi vjere neću... neću... neću!" A malo za tim dodade: „a Vjera za to i nezna!"

Pogledaju se sestre našav se u čudu.

Za malo će opet Živko: „Sunce moje, kada ćeš mi granuti, kada ćeš me ogrijati?" I siromah težko uzdahnu.

Jadnomu se bolestniku jezik osušio, te tiho zovnu: „vode!" Vjera mu drhćući podiže glavu i prinese mu ustma čašu vode. Živko ni nepogledav, tko mu vodu daje, gutnu dvaput i za čas se primiri.

Opet uze snatriti: „Zlato moje... sadit ću ti ruže! — — — Zlato moje... hranit ću te medom!" — — — Popostade malo, a zatim žalostno izusti: „Jaoh, Vjero, ti nemariš za me!"

Porumenje Vjera i zadrhta, a i sestra joj obori oči, zabezeknu se jedna i druga.

Bolestnik se opet primirio, a djevojke oborenih očiju stoje uz postelju, nijedna se neuhva pogledati u drugu, nijednoj se neda progovoriti...

Koje li misli polećeše u taj čas kroz mile glavice, koji li osjećaji munuše kroz punana srca? — Je li to radost i sreća, nije li? — Je li to prava ljubav, ili je puka snatra? — Nije li to u samom početku sreće zametak težkoj žalosti? Nije li to glas umirajućega?

Vjeru poliše suze i stade tiho jecati, a u isti se mah obaviše sestrine ruke Vjeri oko vrata i suze se sestara pomiešaše na dotaku usplamćelih lica. Ni besjede neprosloviše, već mûčećim stidom, burnim zagrljajem i vrelimi suzami zasvjedočiše blaženstvo i mučicu dirnutih srdaca.

A Vjera se bojala pogledati na bolestnika, misleći, da će od stida propasti u crnu zemljicu! Bože dragi, koji nenadanu srećicu dosugjuješ, nekrati ljudskoj duši, da spoznaje tvoju svemogućnost, da se pomoli tvojoj neizmjernoj dobroti!

I Vjera se nehotice spustila na koljena i složila ruke na molitvu, te moljaše tiho: „Bože dragi, koji si me prosinuo svjetlom svoga raja, nedaj, da mi se u isti par smrkne pred očima noć žalosti i gorkih suza!"

U isti se čas trže Živko i zavika; „Vatra, vatra! — Izgorjeh!" Osovi se napoli i htjede sa postelje skočiti. Jedva ga obje sestre uzdržaše. „Evo već gorim, pogiboh!" — I stade se otimati i košulju sa sebe derati, a uz to trzanje sguli povoj s rane na ruci, te krvca briznu opet kroz otvorenu žilu u trak, kano iznovice puštena. Prepadoše se djevojke i vrisnuv u jedan glas probudiše starca Bratanića.

„Ajde starče brže po liečnika!" Reče Vjera držeći Živka, a Živko progledav i uprv oči u Vjeru, nemogaše ih š nje maknuti. Spušti ga Vjera nauznačice na uzglavlje, a on stade lakše dihati, i primiri se na logu, samo čudnim pogledom motrijaše svejednako svoju pomoćnicu. Gotovo mu se ukočiše oči, kao da je već izdahnuo, a činjaše se, da još nerazabire umom, što mu oči vide.

Vjera lahkom rukom prikri mu oči, a on ih pod rukom sbilja zaže, i kano da će usnuti, toliko mu olakšalo, odkad si sam opet otvorio žilu. Vjerina sestra držala zdjelu i opazi, da krvca, što curi, nije već onako crna, kao iz početka i da Živko pobliedje. Brže bolje ustaviše krv i poviše mu ruku. To sve činjahu čekajući liečnika i neznajući pravo, da li dobro čine.

Ali liječnika neima, te neima. Nemogao ga dremljiv staračko probuditi, te se vratio kući sam i bojske odškrinuv vrata zapitao: „Je li još živ?"

„Živ!" reče Vjera, „i Bogu hvala okrenulo je na bolje, evo, već ga znoj probija."

U to se vrati i Dragović sa ophodje te čuvši od kćeri, što se dogodilo, ode u krčmu i težkom mukom produdi te dovede Ževkala bolestniku.

Ževkalo još bunovan prihvati bolesnikovu ruku i brojeći udarce bìla gledaše pomno na svoj zlatni dobnjak te nakon reče: „Prebolio je, zdravlje je već u povratku. Sad treba samo mira i pažnje, da se neodkrije. A sjutra ću dalje kazati".

Vratio se mramoran Ževkalo u krčmu, da prospava.

Dragović ostao uza svoje kćeri kod bolestnika tja do zore, dok se nije vidjelo, da je bolest sbilja jenjala i da do li mira netreba druge pomoći.

Onda se njih troje diglo i pošlo kući.

Starac im na polazku rekao: „hvala vam od neba do zemlje!"

A Dragović mu odgovorio: „Nas će koje opet doći prigledati i donieti bolestniku ponuda. Živko je u velikoj milosti momu kumu, satniku Miriloviću, a kumu smo za volju gotovi sve učiniti. Znam, da neimaš ženskoga čeljadeta kod kuće, moje će kćeri, što liečnik reče, sgotoviti i same donieti. Ako bi Živku, što Bog nedao, bilo gore, doleti po me!"

I odoše i dogjoše kući, te poručnik Dragović leže, da malo prodriema, a dvie sestrice našav se u odaji same, raširiše ruke i ogrliv se proslaviše tiho

noćašnji doživljaj, i zadadoše si vjeru, da neće nikomu živu kazati, kako se je Živko u bolesti odao.

Umiše se i počešljaše, te odoše za svojim poslom. Vjera namuzla mlieka, sestra nakopala koruna, a trebalo ga mnogo; jer je u Dragovića puna kuća djece. Sestre nebijahu dremovne, premda niesu sve noći ni oka stisle. Obaviše sve ostale kućne poslove, obuše i odjedoše male sestrice i braćicu, prigotoviše i unieše zajutrak, a megjutim se i otac prenuo i na brzu ruku obuo i odjenuo.

Kad se sjedne dvanaestero čeljadi za sto, onda bogme ne ostaje u zdjeli stidka i živeža, nestaje, kan da ga na vatru mećeš. Muka je u takvoj kući samo napeći dosta krušca, ako baš i ima svaki put brašna, kao što ga često i neima. Možeš dakle pomisliti, kako se je poručniku Dragoviću mnogo puti zapušila glava od težke brige, odkuda će tolikoj djeci hrane nateći! A gdje je obuća i odielo?

Ipak se sjeti dobričina i siromašnijega te reče: „Dede Vjero ulovi pile, te sgotovi Brataniću malo jušice, ako uzhtije srknuti i ako mu to liečnik dopušti!“

A Vjera će: „Nebi li, oče, poslali starcu Brataniću malo varenike i našega kruha, da udrobi — valjda malo kada što varena okusi!“

„Pošlji dušo! Neka Radovan za mnom donese, ja i onako idem namah bolestniku. Ali nezaboravi sgotoviti od pileta jušice!“

Tako, tko sám u potrebi žive, prvo se obazre na sirotinju, nego li onaj, tko dosta ima.

Idući Brataniću uvratio se poručnik krčmaru, probudio liečnika i poveo ga uza se. Kad oni u kuću, ali staračko veseo zapalio lulu i sjedeći pokraj bolestna sina počeo pušiti. Obori se liečnik na starca i stade ga grdo psovati, što puši. Starcu potekoše suze od žalosti i jedva ga poručnik umiri. Zatim obagje Ževkalo bolestnikovo bilo i smješeći se reče: „dobro da mu niesam po drugi put krvi puštio!“

Bolan nije znao, da si je u dobri čas po se Živko sam po drugi put žilu otvorio.

Živko bijaše vrlo oslabio, jedva proslovi tihim glasom: „Hvala gospodo!“

Liečnik mu reče, da se neka čuva propuha, te ako je i gladan, neka danas samo malo jušice srkne, a sjutra može već komadić varena pileta okusiti.

U to došao i poručnikov sinčić Radovan i donio u lončiću tople varenike i komad kruha.

„Evo starče!“ reče poručnik, „moja ti djeca šalju malo varenike, da si ugriješ utrobu —.“

„Hvala gospodine!“ reče starac prihvativ iz ruku djeteta dobro došli zajutrak.

Živkove se oči zakriesiše, Bog zna, što mu na um pade, sa šta li mu se oči pomočiše.

Valjda mu je otac kazao, tko ga je u nesvjestici čuvao i svu noć dvorio!

Ževkalo ostao još onaj dan u Vagancu, a sjutradan u zoru, posjetiv još jednom bolestnika i osvjedočiv se, da neima nikakve pogibelji, reče poručniku Dragoviću, da bolestniku treba samo mir, zračan stan i dobra podvorba. Zatim se oprosti, uzjaše svoga konja i vrati se u Drežnik.

Dragović bi svomu kumu za volju skočio u vodu, a kamo li nebi brigu imao, da se bolestnik nezanemari. U posleno doba nije po selih lako dobiti žensku glavu za podvorbu, a malo je koja takvoj podvorbi vješta. Nije bilo druge, Dragović je morao slati nekoliko dana svoje dvie najstarije kćeri, da izmjence sad jedna, sad druga pomogne starcu Brataniću dvoriti bolestnika, dok se išto neoporavi.

Svako predpodne bio Vjerin red. Kad je prvo jutro došla i postelji bolestnikovoj pristupila, porumenje obodvoje i bolestnik i dvorilica.

Ajde da malo naparimo oči na krasnu čeljadetu, koje je na selu uzraslo i koje ti se seljačkom svježosti i prostodušnosti više dojimlje duše, nego li nagizdana kći gospodskoga roda, koja je vikla svakoj povoljštini, ali žalibože i svakomu varakanju.

Vjera je djevojka, kao jabuka, jedra i zdrava; nije do duše posve bieloputa, nije u pásu odviše tanka, nije prekomjerno malenih nogu; ali je blagih crta, neviklih izrazu oholosti, porugljivosti i zlobe; ali je velikih u sivo modrih i mudrih očiu, da ti duša zaigra, kad u njih pogledaš; ali je stidna i čista naša milosrdnica, kao krilati angjeo božji, što ga slike predočavaju, gdje čuva i na dobro puti čedo ovoga griešnoga svieta.

Nije čudo, da je Živko rado upirao oči u toga angjela i da ga je njezina blizina više oporavljala, nego li ikakve ponude.

Znam ja, da bi mojim krasnim čitalicam milo bilo, kad bih im potanko pripoviedao, kako je Vjera oko Živka tetošila, kako se je znajući za njegovu ljubav, pričinjala nevještom, kako je dvoreći carevala, i kako bolestnik dočepav se prvi put njezine desnice prinese ju vrelim ustima i posu ju biserom suza.

Neka ta sreća traje, ljepše jedva ima na svietu! Neka nitko nezna za nju, da nebude ni zavidnika ni zlobnika, koji bi joj na put stao. Neka se Živko oporavlja, kad žarko sunce svako predpodne u ložnici grije.

Neka se i starac Bratanić užije liepe pažnje i topla variva, što mu ga je Vjera svaki dan svarila i dobro začinila na njegovu ognjištu, gdje davno već ni kotlić ni lončić zakuvao nije.

III.

Satnik Mirilović ima svaki napredak na srcu i na umu.

Zaokupio svećenstvo, neka osugjuje sa prodikaone kragju i otimačinu, a osobito dangubu i neštednju.

Gdjegodj se sastane više gospodara, eto satnika, da zametne govor, kako valja, da složno i zajednički zlobi i otimačini pretiru tragove, kako je sramotno, da se velika većina poštenjaka boji jedne kukavice, koja neumie o svojoj muci živiti. Kad nastaju svatbe,

govori im, kakva je grehota, da se po cielu nedjelju dana svatovi časte i da zatiru kuću ženikovu, a kad u proljeće rád nastane, jedva imaju krušca, te jedva dočekaju, da ječam sazori. A baš kad je raditi od jutra do mraka, kad čeljade najviše treba, da mu se dobrim jelom nadoknadi iztrušena snaga, onda moj brate dragoviću nema već ni smoka ni kápi vinca. Bolje bi bilo svake nedjelje i svakoga svetca postiti, a kad je djelatnik, što boljega založiti i čašom se vinca prikriepiti, pa onda da vidiš, kako se radi, kako se mekano iza ušiu vadi!

Neprestaje sokoliti stare junačine, neka se zapriete nekolicini zločinaca, da će im prisjesti kragja i otimačina. A negovori samo, već i sam vreba na dangubice i zločince, nagodi, da ih iznenada ophogje noćju obilaze, a kad takova sumnjivca nije obnoć kod kuće, onda eto iztrage i druge neprilike, te bogme sumnjivcu prisjedne njegovo lijanje. Nije druge, već tražiti dva poštena čovjeka, da ga izporuče, pa kad samu satniku zadadu tvrdu vjeru, da će odsele pošten biti, onda ga izvadi iz crne knjige.

Ali se još jednoj majstoriji dosjetio satnik Mirilović: da svakoga poštenjaka odlikuje. Kad je poštenjaku kakova nevolja, i kad u gospode štogodj zaište, onda će satnik Mirilović reći, da svatko čuje: „To je poštenjak, ajte naredniče, ili nadporučniče, učinite namah, što ište. Tko je pošten, neka ni malo nečeka, neka vidi, da ga odlikujemo!"

I na ulici progovorit će koju sa svakim poštenjakom, a sa sumnjivcem nikada.

Jenjava kragja i otimačina, a narod blagosivlje satnika Mirilovića.

U svakom satnijskom mjestu imade satnijska primalja. Recimo, da se dréžnička primalja zove Majkićkom, da je Majkićka udovica i vriedna ženska glava. U nje ima dvoje djece, a djecu treba hraniti, odievati i školati. Sve to čini Majkićka, oškrbljuje svačim diećicu, sama doji svoju kravicu, sama sije, sadi i plieve u svom vrtliću, te je na glasu svojom

vrednoćom. Majkićka se negradi gospojom, netugji se od seljakinja, svakoj zna za ime, sa svakom se razgovara, svaku upućuje i svjetuje.

Videći to Mirilović pozove jednom primalju u satnijski ured i uglavi š njom, kako će unapriediti mladu ženskad.

Lako je bilo satniku naći u selu dva tri poštenjaka, koji su drage volje povjerili svoje kćeri poštenoj Majkićki, da se uvješte u djelo svake ruke, u svaki posao u sobi, kuhinji i vrtu. Te djevojčice niesu još premašile četrnaeste godine, znalične su, uputne i poslušne. Oci im veselo podmiruju male troškove, davaju Majkićki po mjerov žita, vozić siena, po koje janje i nešto domaće živadi. Zato djevojčice dobivaju hranu, a Majkićka uči ih švelu, vrtlarstvu, kuhanju, mljekarstvu i domaćemu redu. Čega mnoge naše seljakinje neznadu, nauči ih Majkićka za koji mjesec dana. Nauči ih kruh s kvasom umiesiti, gotoviti zaprženu juhu, začiniti svako varivo i umiesiti svakojake tjestenice. Pokroji im liepe zobuniće, koje si djevojčice same sašiju. Uči ih čednosti, pristojnosti, liepoj besjedi, poslušnosti i radinosti. Uputi ih, kada i kako se rabe domaći ljekovi, kako se čuva liepo zdravljice. Liepo ih svjetuje, kako se treba vladati u svakoj nevolji ovoga svieta.

Pozove Majkićka po koji put matere, da vide, kako su im kćeri napredovale. Krasna li dočeka, lijepe li podvorbe; nikad toga nevidješe.

Kad su u koga imućna krajišnika svatovi, eto ti Majkićke sa svojimi djevojčicami te će spremiti preliepu čast, a samo od onoga, što krajišnik sam ima.

Izagju djevojčice na glas, a one prozovu Majkićku svojom pomajkom. Sad se svaka bolja zadruga otimlje, nebi li joj se djevojčica kod Majkićke privikla svakoj dobroti i ljepoti!

Satnik Mirilović nastojao i o tom, da se u obćinskom voćaru zasadi i oplemeni svakojako voće, te silu toga voća porazdao po selih, a Bratanić mu bio u tom poslu desna ruka,

Bratanić osobito u Vagancu u kuma i prijatelja, a najpače u poručnika Dragovića oplemenio stotine voćaka. Pošto se je oporavio, udjede u Dragovićevu vrtu u šipak oči od krasnih ruža, te krasno procvatoše, a Vjera znala, što te ruže govore, na što li slute!

Opazio i satnik Mirilović te ruže, a pitajući dočuo, tko ih je usadio. Zàvezao se u misli i mislio, mislio, te nešto smislio.

Nebih se ni jedan put zakleo, da nije satnik Mirilović naslutio, kuda je milota tieh ruža naperena? Reko bih dapače, koliko ga poznam, da je namah svemu u trag ušao, pa da mu je milo bilo, što je baš ratarova ruka u te ruže zapela i što je vjetar uzeo zanositi ružični miris samo onamo, gdje Vjera boravi.

Uz druge Mirilovićeve brige pristupila i ta, je li mu slutnja živa istina, da li je tuj sreći prilika, i kako se ta prilika upriličiti ima?

Mirilović nije znao zastranjivati. Dojašiv jednom u Vaganac i svrativ se kumu Dragoviću pošlje iz onih stopa po Bratanića. Udesi priliku te odvede Vjeru pod pazuhom u vrt. Za malo doskakao Bratanić i videći, gdje se satnik s Vjerom vôda, pristupi mirno i javi se gotovim na posluh.

„Ajte vas dvoje sad ovamo!“ reče Mirilović i povede Vjeru i Živka u ulicu od ruža, što ih je Živko zasadio i oplemenio.

„Brataniću, je li ono prava, živa istina, što ove ruže govore?“ zapita iznebušice satnik.

Bratanić se zabezeknu, a obodvoje porumenje jače od rumenih ruža, koje su ih odale.

„A Vjero vjeruješ li ti sve, što ti te ruže vele?“

Obodvoje poniklo nikom, nijedno ne odgovara.

„Meni su ove ruže prišapnule, da se je Živko zagledao u moju kumicu Vjeru. I pravo je činio! Ali mi ruže neće, da kažu, da li Vjera tu ljubav prihvaća?“

Nijedno neodgovara ništa.

„Vjero! nadaš li se sreći uz Bratanića?“

„„Ako ostane, kakav je dosle bio!““ progovori nehotice zabunjena Vjera.

„Tomu sam se nadao. Dobro, djeco; ja za sve znam“, — i sastaviv im desnice produlji satnik — „od ovoga ste časa zaručeni, ali nikomu niti istim roditeljem o tom ni žive besjede! I da mi se podnipošto nesastajete; jer bi se za to namah doznalo, a meni bi smetalo, da se brinem za Živka, nebi li prvo do šta došao, da se možete jesenas vjenčati.“

Takvoj iznenadici nenadahu se Živko i Vjera, a — svojom srećom zaokupljeni zaboraviše rastaviti desnice, pače, činilo se Mirloviću, da su im se ruke srasle.

„„Neka vas Bog milostivi naplati za neizmjernu sreću, koju eto iznenada na me navaliste, da neznam, što bi od radosti.““ Progovori Bratanić.

Zatim još ovo i ono ugovorio satnik s mladim ratarom, a onda će mu reći: „Ajde sad Živko, da se Vjerini roditelji nedosjete zarukam megju ružami!“

Još jedan stiskac i ruke se razstaviše. Bratanić ode namah za svojim poslom, a Vjeri reče satnik, da ostane megju ružami, dok ju nemine uzrujanost.

Vjera opet porumenje, pognu se, ubra jedva procvalu ružicu, i dade ju satniku Mirloviću, a u isti joj čas kanu suza niz obraz.

„Razumiem Vjero, srećna si!“ reče satnik i ode da se oprosti s Dragovićem.

Vraćajuć se u Drežnik uze smišljati na svaku ruku, kako bi najsgodnije bilo, da pomogne Bratanića. Ali to svagdje zapinjalo. Bratanićev posjed u Vagancu bio slabe ruke, kućica trošna, a od blaga, odkad mu je zloglasni Vujadin odveo voliće, neimao ni samo uha.

Pomislio, nebi li se što od carske šume odkinuti dalo. Ali nadšumar nemogao privoljeti, te tako opet težko odumio, što bijaše tvrdo naumio najvoleći, da Bratanić prione oko gospodarstva, budući po propisu nije bio dužan služiti, a sve da mu izhodi naredničtvo ili lugarstvo, nebi Bratanića baš sjekira pala u med, a zaman bi bilo, što je naučio na križevačkoj ratarnici.

Dao Mirilović procieniti Bratanićeve zemlje, nebi li mogao koju stotinu stotinjaka od sirotinjskih novaca dobiti, samo da se opet blago zametne. Ali se sudu činilo, da su zemlje precienjene, te uzkrati zahtievanu glavnicu.

Nije bilo nikud ni kamo, već da Bratanić bar za neko vrieme bude lugarom, dok se malo nepomogne, pa da onda svakojako pusti lugarstvo i, kako je naučio, da uzme svojski gospodariti i bogatjeti, jer bez bogatstva neima ni ugleda, ni prave slobode. Potreban je čovjek gotova kukavica.

Predloži dakle Mirilović Živka na prazno mjesto skoro umrvšega lugara Vidovića. A za to se mjesto javio megju ostalimi i neki izpitani podčastnik. Neću ga imenovati, da ga nebude sram, jer je sve žice bio napeo, da Živku otme lugariju. Došla pukovniku tajna prijava u ruke, da satnik Mirilović po turski aguje u drežničkoj satniji: da progoni i zlostavlja neke gospodare; da veliko prijateljstvo ima sa satnijskom primaljom; da nagoni s·ljačke djevojke robovati kod Majkićke, nebi li se ova pomogla; da je ovlastio svoga kuma poručnika Dragovića, da po Vagancu globari; da na svaku ruku mladomu Brataniću radi izhoditi lugarstvo, a da onda kani vjenčati za toga dječaka svoje kumče, Vjeru Dragovićevu.

Na prijavi podpisao pisalac nekoliko starješina i pometao njihove tobožnje križeve. Pukovnik znajući dobro, da su to puke potvore, ipak izasla najstarijega četnika, da presluša podpisane starješine i da morda prijavniku u trag ugje.

Četnik, došav u Drežnik, istinabog namah reče Miriloviću, da je krivo obtužen i da tuj ni najmanjoj sumnji mjesta neima, te da se o tom samo radi, kako bi mogli ozloglasitelja pronaći i oštro kazniti. Mirilović se u prvi mah nasmieši, ali za malo razmisliv nešto — nagje se vrlo uvriegjen i ljuto se smrče. Zaman ga četnik ublaživao, zaman mu rekao, da će samo podpisane starješine i to potajno zapitati, što li o toj prijavi znadu.

„Ja zahtievam“, reče satnik četniku, „da se ti ljudi javno pred občinskimi zastupnici izpituju, ja se javnosti nebojim.“

„Ali brate Miriloviću,“ reče četnik ublažujuć ga „nebudi uvriegjen, o tebi se neradi, već o tvom ozloglasitelju, taj se mora kazniti.“

„Taj se neće kazniti,“ odvrati satnik dostojno, ako i trostrukim svjedočanstvom krivca na vidik iznesete, ja ipak nezahtijevam zadovoljštine, a kad ja nezahtijevam, nesmije se momu ozloglasitelju suditi.“

„Ta, za ime božje, Miriloviću, ti si sbilja uvriegjen! Mi niesmo krivi, što se je izrod našao, koji se usugjuje o tebi zlo govoriti.“

„Ali gdje je potvora toli bjelodana, tu je onda gospodine četniče, trebalo mene pitati, da li ja iztragu zahtievam. Ovako, kad je iztraga već naregjena, ne preostaje mi drugo, nego opet zahtievati, da se podpisani starješine samo pred občinskim odborom preslušavaju. Mene i mojih častnika tuj netreba, da se nebi reklo, kako tobožnji tužitelji od nas niesu smjeli istine kazati.“

„Dobro dakle“ reče četnik „i to ću ti učiniti; ali molim te, samo se primiri i nemisli, da je ikomu od nas i nakraj pameti bilo, o tvojoj neporočnosti i malo posumnjati.“

Satnik se pokloni, izagje iz pisarne i ode namah doma. Pozvani i pred četvoricom odbornika izpitani starješine prečudiše se, kad ih četnik stade pitati, da li su dáli kakvu prijavu pisati i što se na svoga satnika tuže. „Nedaj Bože, gospodine četniče, da je to nama ikada na umu bilo. Tuj nije čist posao. Ako je koja hrgja što napisala i nas u tu kukavštinu umiešala, mi tu sramotu od sebe odbijamo, i evo nas svieh Drežničana listom, da se pred cielim svietom hvalimo svojim satnikom i da ga blagosivljemo kao svoga največega dobrotvora.“

To od prilike odgovoriše starješine i odboraši jednodušno, a kad im je četnik kazao, čim se satnik Mirilović potvara, uzeše se ljudi krstiti od čuda i proklinjati hrgju, koja smije toli bezobrazno istinu izvrtati i takva poštenjaka crniti.

I po selu se razliegale iste kletve. Poštena se Majkićka ljuto razcvielila, a nedužne djevojčice, što su u Majkićke bile na vještbi, udariše u plač — čuvši za toliku zlobu!

A gospoja satnikovica, što li će ona na to? Uze još većma mrziti seljaka, bio kriv, bio prav. „Pravo ti je“, reče svomu suprugu, „što te je trebala boljeti glava za Majkićku i Dragovićevu djecu?“ Mirilović žurimice pograbi kapu, i nerekav ni crne ni biele ode u vrt.

Dakle mi je to hvala za sve moje trudove? Isti pukovnik, moj glavni prijatelj, nedosjeti se načinu, da me neuvriedi? A gle, mojoj je ženi ta potvora dobro došla! Milo joj, da me za srce ujedoše! Svaki mi i najplemenitiji naum donosi samo gorkih zamjera i uvreda! Tako od prilike mišljaše Mirilović i budući vrlo vredovan na poštenju odluči ostaviti službu.

Zaman ga četnik zaklinjaše, zaman ga gospoja, pobojav se kraja svoga gospodstva, moljaše i ublaživaše.

Četnik ode. Mirilović napisa prijavu, da je obolio i da nemože više služiti, te ujedno zamoli za odluku, komu da preda satniju?

Gospoja se satnikovica snuždila.

Satnik se Mirilović odvezao sutradan u Ogulin, a odanle u Topusko. Pukovnik mu dao dopust na četiri nedjelje dana.

Stalo se govorkati po drežničkoj satniji, da je Mirilović za naviek odpasao sablju.

Ljudi se sastaju i žamore. Čuje se i koja krupna, otelo mah srce, a svakomu je poštenomu Drežničaninu bio Mirilović u srcu i u volji.

Vjeri se i Živku naoblačilo nebo.

IV.

Nije bilo u ogulinskoj pukovniji satnije, gdje se nebi našlo koje Mirilovićevo kumče. Kad je godj koji

odličniji častnik krstio diete, morao je Mirilović kumovati. Mirilović je bio svemukolikomu častničtvu ona tajna spona bratskoga zajedničtva, zatočnik i branitelj častničkoga poštenja, ogledalo mlagjemu, desna ruka starijemu u svako doba, a osobito kad je trebalo što ljudski i po svoj pukovniji kraju dotjerati.

Svake nedjelje došla po jedna kola ogulinskih častnika. Bili to Mirilovićevi kumovi i iskreni štovaoci.

Ali i u svakom družtvu, na svakom sboru po ogulinskoj pukovniji više nego igda spominjali Mirilovića, odkad se je pročulo, da će odpasati sablju.

Neima ogulinca, do li koga nepoštenjaka, da nežali za Mirilovićem.

Za Drežničane me i nepitajte?

To su vam poštene duše, to su vam prave ljudine.

Kad im je lani govorio Mirilović, da platno oko občinskog voćara poprave i za jednu stopu nadozigju, učinilo im se pretežko, i domoliše mu se, da taj popravak odgodi. Sad se dogovoriše, te na brzu ruku popraviše i nadozidaše zid od suha kamena, koliko treba, da ga ni zec ni koza preskočiti nemože.

Staja kod Majkićkina stana bila trošna, brvna joj iztrunula, krov joj prokisnuo. Prošle zime nedospješe ljudi, da usieku i izvezu gragju, a sada smetnuše novce i kupiše poveću sgradu, te za desetak dana sagradiše od nje staju za dvie krave, kako je Mirilović želio.

Od občinskoga pašnika dadoše, da se po želji satnikovoj odbode desetak rali, gdje će se još jesenas zasaditi crnogorica. Svoju privolju dadoše zapisati u sjednički zapisnik uz naročitu želju, da se taj nasad zove Mirilovićev gaj.

Tako se eto vriedni Drežničani odazvaše potvorom bezobrazna prijavnika i zasvjedočiše tiem neograničeno pouzdanje, iskrenu privrženost i zahvalnost svomu dosadašnjemu poglavaru, izražujući očito svoju živu želju, da i u buduće njihov poglavar ostane.

A jao si ga bilo nekolicini izpisanih podčastnika, za koje je narod znao, da su pismeni te na koje se

je moglo i malo posumnjati, da su morda onu sramotnu prijavu napisali. Rekoše im poštenjaci: „Naša će vas kletva progoniti od nemila do nedraga, ako nas Mirilović radi one sramotne potvore ostavi."

Gdjegodj bi se koji tieh nadriknjiga pokazao, namah skočiše nanj Drežničani, neka izdire, jer mu u poštenu družtvu mjesta nije.

Progjoše četiri nedjelje dana i subotom u popasno doba eto Mirilovića u Drežnik. Vojnici bivši na satnijskoj straži veselo priskočiše, snimiše satnikov kovčeg, kabanicu, dvocievku i lovački torbak te uniešе sve u satnikovu sobu. Lovački psi poskakivahu veselo uza svoga gospodara, a vojnici od mila propitkivahu, da li ima još što u kolih, da li treba po nadporučnika poslati, ili večerašnju poštu donieti? Što li još zapovieda?

„Hrala vam, junaci", reče satnik, „nezapoviedam ništa, gdje su mi takovi pazioci i poslušnici."

Unišao satnik u svoj stan, gdje ga je ovaj put dočekala supruga većom pažnjom, nego li je dosle običavala. Vidjela valjda, što je sve narod učinio svomu poglavaru za volju, da ga na povratku obraduje, pak je valjda dosudila, da i njoj treba umiljatijom i poslušnijom biti.

Smrklo se. Upališe svieću i sjedoše večerati. Poslije večere javi dječak, da bi rad netko govoriti sa satnikom. „Tko je?" Taj i taj izpisani podčastnik, što je molio za lugariju. Htjede satnik, da ga u svojoj sobi dočeka, ali gospoja mu reče, zašto bi se dizao, neka čovjek slobodno ugje, ako nije kakova tajna, da će i ona slušati.

Ugje bezimenović, rekosmo već, zašto ga neimenujemo njegovim prezimenom.

„Što je, Vuče?" upita ga satnik.

„Gospodine satniče! Nemogu već živ podnositi kletve ni psovke od svieta i od istoga svoga djeteta — evo me, odsiecite mi glavu, ja sam onaj sto puti prokleti prijavnik, koji vas je potvorio kojekakvim nedjelom, samo da otmem Brataniću lugariju. Dajte,

neka mi sud sudi, kao crnitelju vašega poštenja, ja se odričem lugarije i pretrpit ću radostno svaku kazan, samo neostavljajte službe i ove satnije radi uvrede, kojom sam vas ja uvriedio. Zaklinjem vas svojim jedinim djetetom, koje čujući, što sav sviet govori, a neznajući, da sam ja krivac, svaki čas povikuje: „Bog ubio onoga, tko je kriv, da satnik Mirilović ostavlja službu!"

„A gdje ti diete čuje tu kletvu?"

„U svakoj kući, od svakoga čeljadeta. Čuje ju svaki dan od svojih družica, uz koje se uči kod Majkićke domaćemu poslu. Tamo nedužne djevojčice svaki dan plaču za vama, a proklinju mene! S toga me evo, metnite na me stražu, opremite me sudu, ali nemojte, da se kletva naroda, kletva moga rogjenoga djeteta na meni ovršuje!"

Potekle suze Mirilovićevoj gospoji.

„Vuče, ja ti praštam, ajde kaži svomu djetetu, da je sam satnik kriv tomu, što ostavlja službu, jer je već predao svoju pismenu izjavu, a častnik nikada ne smije odustati od svoje rieči."

Na te će satnikove besjede Vuk ovako:

„Znao sam ja, gospodine, da ćete mi prostiti, jer ste s božje strane; ali ako ostavite službu, meni opstanka neima u svoj ogulinskoj pukovniji. Idem se sam predati sudu, a kad odsjedim, molit ću pukovnika za putni list, da idem križem biela svieta, kud me oči vode, samo da neslušam, gdje me narod proklinje."

„Ajde kući, Vuče, primiri se; ja ću gledati, da ta stvar legne." Odvrati satnik.

„Bog vam, a duša vam!" reče pokajnik i tužan izagje iz sobe.

Čini mi se, da je Mirilovićka taj večer prvi put pravo osjetila, za kakovim je poštenjakom i kako toga poštenjaka cieni i štuje ostali sviet više, nego li ona sama. Valjda se je i ona pokajala i na bolje okrenula.

V.

Bilo u zadnje dane mjeseca kolovoza. Još nije svanulo, a kola se voze, silna kola iz svih dvanaest satnija ogulinske pukovnije, a na kolih su gospoda i gospoje. Častnici, svećenici, učitelji, šumari. Neki jašu uzporedo na malenih vatrenih konjicih. A svi su veseli, dovikuju si kojekakve doskočice, pjevaju, konjanici opaljuju samokrese. Još ševa necvrkuće, još kosovica nezvižduče, a već se skladna ljudska pjesma iz pojastih grla vitla i razliega dolinom.

Morda su to gospodski svatovi?

Niesu to svatovi, već samo kumovi i štovaoci Mirilovićevi te njihovi zvanici, koji se još prvo zore podranili, da za dobe dospiju na plitvička jezera, kako će tamo cio dan proboraviti te proslaviti Mirilovićev povratak i oporavak, u koliko je njegovo zdravlje zbilja porušeno bilo.

Majkićka i njezine kuharskomu poslu dorasle učenice dogjoše još dan prije, a kad se družtvo stade na Kozjaku sakupljati, već djevojčice odjevene u bielo ruho, naheriv malo crljene kapice, skakahu žurimice sad u kuhinju, sad u ostavu, sad u jedaću sobu na gornjem spratu častničkoga dvorca, štono je nedavno po švajcarskom načinu sagragjen. Megju učenicami vriedne Majkićke bila i Vjera Dragovićeva i Jelica, kći Vuka pokajnika.

Djevojke prostirahu stolnjake, donašahu čaše na pladnjevih, u kotlićih varijahu mlijeko i kavu te stavljahu po stolu tuj grumen žuta masla, tuj sât meda, tuj kotaricu punu voća.

Do osme pred podne imalo se sve družtvo skupiti. Drežnička gospoda izim Mirilovića došla prva, da dočekuju i pozdravljaju ostale dolaznike.

Dogje i Mirilović uz gospoju, te zagrmlje uz plitvička jezera stoglasni „živio!" Obkole ga kumovi i prijatelji, te šire ruke i ljube se u junačka lica.

Opet se urnebesom uzvitla sto glasova, a zaniemlje za taj čas sopot slapa, što se niza stiene u Kozjak obara. Dogje pukovnik i uzanj dva četnika iz Ogulina.

Na dobnjaku vazda uhorljive Majkićke trebalo još do osme pet časova. Reče umiljato: „Kćeri moje,

sipajte!" I za pet časova eto kave, varenike i skorupa na stolu.

Društvo sjede zajutrovati i k jednu se dogovarati, kuda će koji. Stariji odlučiše uz gospoje ostati na Kozjaku, po njem se vozati i loviti pastrve. Mlagji se dogovoriše, da će pješice obaći svih sedam jezera, te se razlučiše u dva sbora, kako će jedan od drugoga prihvaćati pjesmu. Obćenitim uzklikom imenuju Ževkala družtvenim naklâpalom i svečanim načinom predadu mu nabijen samokres uz pisanu povelju, da je vlastan svakoga od družtva s mjesta ubiti, tko ludju od njega reče. Bio vlastan svašto naklapati, svakomu se narugati, svakomu istinu u brk kazati i svašto zahtievati. To se vrlo smiešno činilo pukovniku, te sam uze čestitati naklapalu prihvativ ga pod pazuho i pristraniv se š njim malo na kraj, gdje nitko nije mogao prisluškivati.

Poslije dogovora s pukovnikom okrilatio Ževkalo i počeo od radosti poskakivati. Navalio domišljati se kojekakvim doskočicam, kako će se ovomu i onomu osvetiti.

Odskakali mlagji, uzeli pjevati i jezera obilaziti, spuštili se stariji i gospoje nizbrdice do Kozjaka, posjedali u čamce, stali veslati tamo i amo, neki razapeli mreže, da ulove koju pastrvu i tiem progje brzo po dana.

Najljepše bilo Vjeri Dragovićevoj gledati s častničkoga dvorca. U dolini joj se na dnu modrilo divno najveće jezero, koje se zove Kozjak. Po Kozjaku se razbjeglo nekoliko čamaca, na njih su stariji častnici i gospoje. Povrh Kozjaka ima za tavan više drugo jezerce, koje se uza sopot slapova i slapića obara u Kozjak. Na tih slapovih sagragjeni su mlinovi. Tako se sve tavan po tavan sedam jezera, jedno povrh drugoga, vigja, jedno se u drugo niz goli kamen obara a grmlje i kitnjasta gora zakotaruje tieh sedam korita, iz kojih se nakon čudnim bûkom i brzim skokom niza strmu stijenu potok prikupljuje i kršten Koranom

svojom se dràgom vijuga, dok se s Kupom nesusjekne i u novom sloju staroga imena nezataji.

Čuje se pjevanka i ševa po zráku cvrkuće, a iz grma, gdje se odojci i tukani peku, šibaju dva crna oka često do liepe Vjere. Rekao bih, da Živko vrti odojka na ražnju, a kad tamo, Živku se zavrtio mozak gledajući u svoju potajnu zaručnicu.

Nije li najljepše bilo Vjeri gledati?

Dobahtali starci iz doline, doigrala mladež sa brdina, vižlasti Ževkalo stao vižliti i goste si bilježiti

Svi sjedoše za stolove. Podiže se žura Ževkalo i uze od prilike ovako govoriti: „Gospodo moja! Imadu dvie stvari, kojima si cielo predpodne razbijam ludu glavu. Jedna od tieh stvari velika je sramota, a druga velika prenaglica. Neće nam nijedno jelo ići u slast, ako toj sramoti i toj prenaglici nebude kraja. To vam se valjda čini pametno, ali nije ta pčela izlećela iz moje košnjice. (Pokazao Ževkalo prstom na svoju tutanju, a urnebesni „živio" jekne mu u povladu iz sto grlâ.) Ja tu sramotu i tu prenaglicu silom svoje poveljene svemogućnosti proglašujem dviema ludostima. Lude stvari podpadaju pod moju silu. Zapoviedam dakle ogulinskomu pukovniku, da mi preda te dvie ludosti!"

Pukovnik izvadi i žepa dva pisma i preda ih veselo Ževkalu. Ževkalo dao još prije naložiti čitavi kries, a sada zovnu poimence dvie djevojke iz kuhinje. Bijahu to Jelica Vukova i Vjera Dragovićeva. I reče Ževkalo: „Evo Jelice baci ovo pismo u kries, neka izgori velika sramota, i evo tebi Vjero drugoga pisma, baci ga u kries neka plane prenaglica!"

Baciše djevojke pisma u kries, pisma planuše i izgorješe u jedan tren.

Podiže se pukovnik i reče glasno: „Jedno je pismo, gospodo moja, ona lažna prijava na ime drežničkih starješina, a drugo je pismo izjava moga prijatelja, satnika Mirilovića, kojom je zahtievao, da se postavi u mir. Oba pisma eto izgorješe, a ja pukovnik

ogulinski pozivam našega prijatelja Mirilovića, neka zaboravi na ono, što je izgorjelo!“

Nasta bezkrajna radost i veselo podvikivanje. Vjera i Jela prilećeše Miriloviću i podigoše do suznih si očiju sklopljene ruke, a s drugoga kraja doletio žura Ževkalo, izvadio samokres i naperio na Mirilovića. „To je sila!“ reče smiešeći se i suze roneći Mirilović, tad se podiže i proslovi: „Znam ja, gospodine pukovniče! da je ta Ževkalova doskočica vaše maslo. Vaša mi je želja bila vazda zapovied, a eto tolike braće, gdje navaljuju na me, evo dviuh nedužnih dušica, koje preda mnom podigoše sklopljene ruke, a znam i vidio sam, što su moji vriedni Drežničani meni za volju učinili; nije druge, ja zaboravljam i ostajem u službi.“

Urnebesni „živio!“ Pukovnik se s Mirilovićem rukuje.

To je bio glavni smjer kumovskoj gostbi. Još se nije ni kápca vina popila, a veselje otelo mah, što će kašnje biti?

Mogao bi vam stotinu doskočica i šala pripoviedati, kojim je Ževkalo ili povodom ili gagjalištem bio.

Zaredale zdravice. Nastala pjevanka. Uz pjevanje čuje se tucnjava čaša.

Podiže se opet Ževkalo: „Ja svemogućnik današnji hoću, da imam spomenik momu današnjemu ludovanju. Sám u svoju slavu zapisujem evo 20 stotinjaka, a zapoviedam svojim današnjim podložnikom, da me ludošću nadkrile. G. pukovnika pozivam, da me neostavi na cjedilu, da sám koliko više može zapiše, da nam podpisane prineske na dvanaest putih od mjesečne plaće sustegne, i da on sám odredi, kako da se spomen moga ludovanja ovjekovječi. Ako mi to po volji učini, neću ga nigda odati, da je i to njegovo maslo!“

Opet vesela graja i jagma, tko će prije i više zapisati. Pukovnik sam upisao 50 st. i tako svi redom,

koji koliko, a svaki po premogućstvu, te se skupilo do blizu tri tisuće stotinjaka.

Ustade pukovnik i reče: „Hvala vam gospodo, na velikodušnu daru. U spomen današnjega dana odlučujem, da se za taj novac ovdje kraj plitvičkih jezera kupi kakvi veći posjed i dvie švajcarske krave, i da se sve to preda mladomu Brataniću, da zametne ovdje umno gospodarstvo. Ja ću kod veće vlasti izhoditi, da mu sagradimo mlin i da dobije komad šume. Gospodo moja! U zdravlje našega budućega plitvičkoga gospodara i mlinara i liepe mlinarice, njegove zaručnice, a Mirilovićeve kumice, Vjere Dragovićeve!“

Što je za tim sliedilo, možete si, drage čitalice, same nadosnovati, podtkati i izkititi.

Meni je dosta, što se sve to čini poštenjaku Miriloviću za volju i što je osigurano, da će se za koji dan Živko i Vjera vjenčati.

Ostalo prepuštam slavnim Ogulincem i vriednomu Brataniću. Bog im a duša im!

Svojim čitalicam želim, da do godine uhvate sgodu i u družtvu odu na plitvička jezera, da se nagledaju ljepote i krasne mlinarice, koja će ih liepo dočekati i podvoriti.

Bolje je umjeti nego li imati.

I.

— Nije druge, Mate, odzvonjelo je zadrugam, reče Marko Narančić svomu sinovcu, — sviet se je navalio dieliti, svatko bi rad svojim gospodarom biti, sâm zapoviedati i po svojoj volji živjeti, a i zakon je tomu u prilog. Ni ti niesi zadovoljan u našoj zadruzi, ne gledaš se liepo sa strinom; bolje će biti, da se na miru božjem razkrstimo, dok ne bude grieha. Odviše sam liepo živio s tvojim pokojnim otcem, mojim jedinim bratom, te ne bih rad, da se s ikojega uzroka zamrzimo. Ja sam dapače voljan više ti dati, nego li te teče. Ako ti je dakle za volju, ja ću občinskomu vieću prijaviti, da se dielimo, pa ćemo onda gledati, da ti do jeseni sagradimo novu kuću.

— Od volje ti, dragi striče, odvrati Mate, — istina je, da nekako strini niesam po volji, a i znam, da ćeš mi ragje što namaknuti, nego li da mi što otmeš na dielu; ali eto još niesam oženjen, pa kako ću započimati gospodariti bez gospodarice?

— Sâm si kriv, odgovori mu stric, — kad sam te lanjske jeseni htio oženiti, onda ti nijedna djevojka nije bila po ćudi.

— Pravo ću reći, striče, bojao sam se, koju god da uzmem, da će me još veoma zavaditi sa strinom, pak onda zlo i pomagaj!

— E pa i bolje, što je tako; bar sad možeš izabrati djevojku, koja će ti više imetka donieti. I najbogatije vole poći i za najsiromašnijega gospodara, samo da budu gospodarice. Ta je ženska pomama najviše i kriva neslozi u mnogoj kući. Ti si mlad i liep, zapast

će ti veliki diel naše zajedničke imovine, pa možeš i Sokolićevu kćer prositi.

Sokolić je bio najbogatiji seljak one okolice, imao jedinicu kćer, pa je bila sva prilika, da će joj veliko vieno (miraz) dati i da će pomagati više, nego li ikoji tast svojemu zetu.

Takov je bio razlog diobi u Narančićevoj kući; drugdje je uzrok: nesnosnost, kavga, nesloga ženâ i želja ne biti drugomu poslušan. Malo tko uzimlje na um svoju pravu korist, malo tko uvigja prave mahne zadružnoga života i ide za pravim napredkom. Malo tko smišlja i premišlja o tom, da se ima prihvatiti drugi običaj živovanja, tečenja i trošenja. Milokrvnik misli, samo da mu je mira, zloćudnik misli, kako će zapoviedati i svoju družinu u redu držati, možda i gleda, da što otme na dielu, a drugo kako Bog dâ!

Tako i Mate Narančić nije ništa drugo smišljao ni premišljao, nego kako mu strina ne će više biti na putu, kako će po volji moći kadšto zaviriti i u krčmu, a da to uzmogne, koliko bi valjalo, da bogatu djevojku izprosi.

Prijaviše dakle diobu pri občinskom vieću, utanačiše, koliko će koga zemlje i blaga zapasti, počeše graditi i dogradiše kuću i staju na Matinu dielu sve liepo na božjem miru, a stric mu obeća, da će svadbene troškove podmiriti, samo neka si traži djevojku, pak neka namah poslie svadbe preseli u svoju kuću.

Mato bijaše liep, ugledan mladić, odsluživ tri godine kod Leopoldovaca, bijaše privikao čistoći i poslušnosti, samo je trebalo, da mu stariji liepo zapovieda i kadšto prikriči, neka ovo ovako ili ono onako učini. Svomu je stricu volio i svaku njegovu poslušao, samo se sa strinom nije nikako mogao pogoditi, jer su u nje bila zla usta, te je brza bila prigovoriti i ujesti, kad joj što nije bilo po volji.

Budući da Mate nije imao ni žene ni sestre, to mu je dakako strina šivala i prala rubine. Dogodilo se, da rubine gdjekad niesu baš posve biele izašle, ili da je koja dira (rupa) na njih bila ne izkrpljena, puce

koje ne prišiveno. Čistoći i redu navikao nekadašnji vojnik zamolio je prvi put strinu, neka bi oprane rubine još jednom u bjelidbu vrgla, a ona se ljuto na nj odsječe, te naumice ne htjede više ni dirâ pokrpavati ni odpalih putaca prišivati.

Ali je selo vidjelo, da je Mate valjan radin bio i da je strica slušao, a što je sa strinom grieha bilo, to se je odbijalo na njezina zla usta.

Tako eto i budući da ga je zapao liep diel zadružne imovine, a kuća se već zidala, činjaše se svemu selu to najbolja prilika liepoj sreći te mnoge djevojke i roditelji im zaželješe, da se te sreće dostanu. Neki roditelji dapače našiljahu svoje prijatelje Matinu stricu i strini i njemu samomu, ne bi li ga kako predobili.

Ali Mate, bivši nekada vojnik, bijaše slobodniji od drugih mladića i posežljiv za najljepšom prilikom te uze obilaziti oko Sokolićeve Kate i na vojničku jurišati na njezino srdce. To je dakako Kati mrzko bilo kao sliepcu groš.

Napokon umijući udarati u tamburu, a to je naučio kod Leopoldovaca, zareda Mate svaki večer uz tamburu pjevati oko Sokolićeva dvora i zamamljivati djevojku, koliko će srećna biti, ako pogje za nj.

I koja bi se oglušila, da čuje:

Dušo Kato, moje zlato!
Bosilj sadim oko dvora,
Da ti milo zamiriše,
Ptice mamim svomu dvoru,
Da ti liepo zapjevaju,
Kad te svati u nj dovedu!

Gladna bi ga i žedna bila slušala, kako je liepo pjevao i govorio. Ali čemu duljim pripoviest o Matinu udvorivanju. Kata, materino zlato, a razmaženo otčevo mezimče reče, da ne će ni za koga drugoga poći već za Matu.

I tako je stricu Marku lako bilo izprositi Sokolićevu djevojku za svoga sinovca. Starci utanačiše, kad će se jabuka dati, kad će se mladenci vjenčati, i što će djevojka dobiti viena.

I bili svatovi, a ja megju njimi uzovnik, i bio pir (čast), a ja na piru, drugčije vam ne bi znao pripoviedati, da je mlâda podielila silu božju liepih darova i stricu i strini, i kumu i kumi, i čaušu i djeverom i ostalim gdjekojim svatovom, a meni je dala liep vezen otarak, kako čauš reče, da si otrem usta, ako me ne uzhtije poljubiti mlada, a on sâm povrh toga izpukne guščje pero iz peruške, kojom je bio nakićen, i dade mi ga veleć: Na ti i čauševa dara, zaoštri i umokni to pero u raztvoreno zlato i napiši nam pripoviest, kako se je danas domaćin razsuo od veselja, koliko su srećni mladenci, plivajući po skorupu milja i dragote i koliko je domišljat čauš, puna usta premudrosti i druge ciganije!

II.

Ušetala gizdava paunica u Matine nove dvore. Koliko je liepa i bogata bila, tko će posumnjati, da nije našega junaka žarko ogrijalo sunce. Dovuklo se u kuću na konjih i na volovih, a i konji i volovi ostali u Matinoj staji. U škrinjah se nalazilo bogato ruho i odielo, domaće i kupovno platno, samo da krojiš i šiješ; uza škrinje liepo posoblje u svakoj sobi i odaji; u kuhinji jedan veliki i dva mala kotla, tavice i tiganji, i lonci i kozice, i zdjele pladnjevi (tanjiri), i vjedrice i zajimači, sve novo i svietlo, i bielo i čisto, da je milota bila pogledati, u ostavi pune vrećice svakojakoga sočiva, sjemenja, oraha i suhih šljiva, pune kabline sira, masti i masla, pune police zimskih jabuka i krušaka, puni drugovi sve po dvoje povješanih kobasica, butova i polutina slanine; u hambaru puni pretinci svakojakoga tega (žita).

Za cielo: gospodarstvo Mate Narančića počelo se na izobilju uz posmjeh radosti i zadovoljstva na licu ženika i mlâde.

Imali dosta goveda, najmili govedara: imali 50 glava ovaca, najmili ovčara; imali dvadesetak krmaka, te najmili i svinjara; imali čim plaćati, te najmili i

službkinju da pomaže Kati obavljati kućne poslove. Nakupilo se tako puno družine, te i potrošak bio velik.

Istina bog Kata nije umjela zgotoviti dobra objeda ni večere, već onako sve skalaburila, kako se je sjećala, da joj je radila majka ili je pak prepustila službkinji, neka ona zgotavlja, kako umije. Ali je bilo dosta začine i smoka, trošila se mast bez ikakve mjere, te družina bila u prvi mah zadovoljna, ako je i bio kruh često vekast, ako je koje varivo i bilo preslano, pripaljeno te netečno.

Kad je Mate što opazio, umjela bi se Kata izgovoriti i tutnula bi mu koji forint u ruku, neka se ide u krčmu malo razveseliti; kad joj kruh nije dobar izišao, poslala bi po pekarski hljebčić ili žemičke i mitila bi ga i hranila kao goluba.

S njim se vozikala na zborove, na proštenja, na pohode Sokolićevim prijateljem. Trošilo se na putu, trošilo se doma; jer družina nije bome štedila Sokolićeva zeta, kad ni gospodar ni gospodarica ne umjedoše udesiti bar ikakvu štednju.

Živjelo njih dvoje, ne da teku, već da uživaju, da vremenê a ne da temeljê; živjelo bez pameti, bez brige za budućnost. Kad je imao Mate novaca, žuljeli ga, pak nije imao mira, dok ih nije potrošio. Milila mu se hvala hrgjavih prijatelja, kojim je u krčmi plaćao vino.

Kata, što je imala sama šivati i vezti, to je davala šveljam po selu i dobro ih plaćala. I same Matine rubine prala je i redila za plaću susjeda udovica kolarica, jer se je Mate već druge treće li nedjelje namrgodio, što mu košulja ne bijaše dosta biela.

Opazio Mate, da Kata nije ni čemu, da nije nikakvomu kućnomu poslu, a kamo li, da draga srdca cio bogovjetni dan prevraća crnu zemlju. Bila je s polja liepa a dušom sliepa. Kad je imala, ni car bolje, a kad je počelo nestajati, ni pas gore! Ništa nije umjela ni spraviti ni pričuvati; što joj družina nije pokrala, ono joj se pokvarilo. Da joj je čovjek rekao: eno ovca preniela vuka, bila bi povjerovala. Kad joj

je Mate što prikričao, zlo i pomagaj, namah htjela kući k roditeljem, kao nikad otcem bijena, ni materom karana!

Počeo Mate češće polaziti u krčmu, nešto je žalio i srdce mu znalo, ali mu jalovo bijaše žaljenje: želja ga kući zanosila — oči bile pune a srdce prazno! Nije se mogao osokoliti, da svojoj budućnosti pogleda u oči, da se trgne iz onoga driema i nemara. Bilo mu ljepše u krčmi nego li doma. Stao pomalo pijuckati, da zaboravi svoju nevolju.

Goveda omršavila, krave zasušile, ovce pometiljavile, nestalo tega i smoka, te uzeli prodavati i klati jednu glavu za drugom, kako je gdje trebalo, da se namakne. Sve gospodarstvo okrenulo rakovim tragom.

Uzeo se Mate ljutiti i grmljeti na govedara i ovčara, na svu družinu i na samu Katu, ali u koju korist, kad nije bilo valjane uprave ni prigleda? Ne uhorio posijati ni ozimicu ni jaricu, ne okopao za dobe vinograda, ne ogradio livade, ne očistio voćara, svagdje se pokazao nazadak. Sa nehara kuća se obara!

Minule dvie godine, a uza svu pomoć tastovu nije moglo u Matinoj kući okrenuti na bolje. Da pravo rečem, ni nije si nitko glave razbijao, tko da je kriv tomu nazadku, nitko nije ni pomislio, kako bi se nevolji doskočiti moglo.

U to oboljela liepa Kata s nazebe i ne znajući se čuvati, nikako se nije mogla oporaviti. Koliko je neuka i razmažena bila, nitko joj nije umio ugoditi. Da nije bilo udovice kolarice, slabo bi tko bio podvorio bolestnicu.

Bila to gragjanska kći. Pokojni joj muž bio djetić kod njezina otca u gradu i kako je valjan bio, udade se za nj i došla s njim na selo, gdje je pokojnik imao kuću i oko kuće ral i pol što vrta što oranice. Ona se i pokojnik liepo pazili i razumievali, te se liepo i pomogli. Bog tako naredio, te joj muž poslije godine dana od upale pluća umro, a ona vidivši, koliko kolarija na selu izmeće, držala djetića i svojim malim

*

ali urednim gospodarstvom u napredak sama upravljala. Od nje kupili Narančići pô rali oranice i uzidali tuj Matijinu kuću. Tako postala kolarica Matinom najbližom susjedom.

Mate i Kata marili su malo za svoju susjedu, samo što joj je Kata svaki drugi tjedan slala Matine rubine, da ih opere i ugladi. Udovici bilo jedva 20 godina, ali umom, naukom i liepim načinom starješovala svim seljankam. U nje bio najljepši vrt u svem selu, njezina krava davala više mlieka nego li tri druge u najvrednijega gospodara, njezine su kokoši svako proljeće prve proniele, a cijelu zimu imala spravljenih jaja, svakojakoga zelenja, biele repe, mrkve i još zelenih misirača (tikvanja), pa je mogla i zimi pripraviti varivo, koje se lakše probavlja te koje s toga založiti smije i bolestnik.

Kuća roditelja Katinih bila na drugom kraju sela, te čim bogati Sokolić i Sokolićka doznadoše, da im je kći oboljela, poslaše najprije po liječnika, a onda dohiti starica i vidjev, da Kata ne može s postelje, poskoči namah k udovici kolarici i ponudi joj onoliko gotova novca, koliko je kolarica na dan zaslužiti mogla, ne bi li se ikako pohvatila podvorbe.

Kolarica bila odpustila svoga nevaljala djetića, te nije trebala za njega spremati obroke, mogla je dakle kuću zatvoriti i samo kadšto doći da prigleda, a vas drugi dan proboraviti kod susjede. Pristade dakle i prihvati se podvorbe.

Dakako, kolarica po želji Katine majke primila i ključeve od ostave, te uzela upravljati kućnim poslom.

Mate se izprvice nije na to ni osvrtao; jer je malo kad kod kuće bio, a kad bi se koji čas doma i zabavio, sjedjela je kolarica kod bolestnice i nije se ni iz daleka izticala, tobože da hoće susjedovoj kući gospodovati. Samo mu se potužila drugi dan službinja da susjeda ne daje dosta začine, a Mate joj odvrati: — A meni se pri objedu pričinilo, da je jelo bolje začinjeno nego li drugda. Tada mu službinja morade reći, da kolarica sama dolazi jela začinjati, a što je

za bolestnicu, u to ne smije nitko ni dirnuti do li nje same.

Sve malo po malo opažao Mate, kako iz tiha sve to bolji red nastaje, kako družina boraveća kod kuće, osobito službinja nikad nije sjela dangubiti, kao što je to prije bivalo. Liepom besjedom reče joj jednom kolarica: da ženskomu poslu nigdje kraja ne ima. To je čuo i Mate, pa se to i službinje živo kosnulo, te kad bi svršila koji posao, namah bi pitala, čega se ima latiti, a kolarica nije trebala dugo misliti, već iz onih stopa reci to il ono.

Zamislio se Mate kao štrk u jaje, a čovjek dok se ne zamisli, ne će se ni domisliti. U nesgodi se cieni zgoda, u bolesti zdravlje. Sravnjivao Mate, kakva mu je žena i kakva je kolarica. Istina bog Kata bijaše ljepša licem, ali srdce, gdje joj bilo srdce? A kamo li pamet, kamo li živa volja i vještina, te mudri način? Često uzdisao Mate i bio vrlo nesrećan.

Al ostavimo ga, neka, uzdiše; ne žalimo ga, kad ne ima u njega srca, da se osviesti, da se sâm okani nemara: naše mu suze i onako ne pomogoše.

Megjutim bolest Katina nikako ne hotjela jenjati; budući mlitava i troma, slaba duha i neživih živaca, nije nikako mogla živnuti, nije se mogla ni znoja dostati, te uza svu brigu liječnikovu i podvorbu kolaričinu poslie duge bolesti izdahnu bez suze u oku, ni ne oprostiv se sa svojim drugom po kršćanskom običaju, kamo li da je zasvjedočila kakvu brigu za ostajuće iza sebe.

Bile je pune oči, a prazno srdce u nje i prazno srdce iza nje.

III.

Katu sahraniše u crnu zemlju, a Sokolićevi odagnaše blago i odnieše sve posoblje i pokuhinjstvo, što su joj ga dali i sve pokojničino odielo, ostane kuća malne prazna, a Mate našao se na zadnjih granah, gola duša bez sreće.

Odpremio govedara i ovčara, morao odpustiti i služkinju, jer nije hotjela ostati kod njega neimaoca i nemarnika. U Sokoliće se nije bilo uzdavati, a stric Matin imao se brinuti za svoju čeljad, nit je mario novom pomoću hraniti i uzgajati njegov nemar.

Prošlo nekoliko mjeseci, a Mate se jedva hranio kruhom, davši svoje posijane i neposijane zemlje susjedom na polovinu. Stric ga nagovarao neka si traži koju drugu dobru priliku, ali ga nijedna djevojka ne htjede ni pogledati, a baš ni on nije se ni za kojom ogledavao. Vidio je, da lice vara, a nije znao, koje srdce valja.

Dà, dà, sjećajuć se one zgode, kad je sravnjivao pokojnicu sa susjedom kolaricom, uzdahne i spoznade nevolju, da je malo koja seljačka djevojka vrstna držati kuću, kamo li okrilatiti volju svomu vjenčanomu drugu, da i on pregne snagom.

Tako i jest u istinu, ali niesu tome krive seljačke djevojke. Tko ih upućuje u njihove velike dužnosti, kolike umiju ljudski u domu gospodariti, timariti i dojiti svoju kravicu, liepo oprati rubine, a kamo li liepo ih sašiti, uz mali potrošak sgotoviti zdravu i tečnu ljudsku hranu, svakom pažnjom i povoljicom privezivati čovjeka za kućni prag, i svjetlati obraz onomu, koji ženi ime daje? Kojoj je igda kazano i u srdce usagjeno, da ima ragjati i uzgajati rodu prvake i junake?

A zar su mužkarci bolji? Zar su donieli iz škole, ako su u njoj i bili, zdrave misli, čvrstu volju i kakvi takvi uput, kako treba nadobiti i upriličiti, povući i potegnuti, da bude napredka?

Vidjesmo na našem Mati, da nije bio vrstan domisliti se svojoj krivnji, da nije bio jak trgnuti se iz svoje hrgjavštine i kukavštine. Krivio je svoju služinčad, krivio je i pokojnicu, samo sebe nije.

Eno ga već sedmi mjesec poslie ženine smrti snuždena i neodlučna, gdje sjedi na pragu svoje nove kuće uprv se laktima u koljena, a osloniv glavu na oba dlana. Neznam, je li što mislio, nije li, samo je

kad i kad zirnuo u svoj vrt. U njem pobirala kolarica dozreljelu crnookicu; jer je ona uzela vrt na polovicu, ne davši, da joj tko drugi preko plota zagledava u njezino kraljevstvo.

Baš je dobrala i eto je na vratašca, da ide kući. Nije dosle nikada zapodievala govora s Matom, već mu se je na susretu samo odzivala pozdravu. Ovaj put joj se smilio tužni susjed i kad joj reče: dobar večer! odvrati ona: Bog dao dobar večer, i Bog dao da vas jednom tuga mine! —

Trzne se Mate i pogledav oštrije u susjedine oči, uze joj zamjerati:

— Ta ja sam mislio, da me i vi prezirete!

Ali u kolaričinom zorkom oku vidje samo sažaljivanje i pronicavost jače duše, te ona to i zasvjedoči rekav:

— Susjede, krivo sudite, meni vas je žao — a žalila bi još većma, da se uzmete sâm prezirati.

— Zar sam ja kriv svojoj nesreći?

— I koliko.

— A kako to? Nemojte mi ništa tajiti, zaklinjem vas vašim poštenjem!

— Vi izstupiste iz svoje zadruge, a nastaviste samodrug duljiti sve nevaljanštine i sva nedjela zadružnoga života. Vaše sluge postadoše vaši zadrugari, držaste mnogo blaga, koje vam se po vas dan na hrgjavoj paši nije ništa pomagalo i koje nije ni samo toliko gnoja namaklo, da uzmognete svoje zemlje dielomice pognojiti. Bilo vas mnogo trošilaca a malo zavrede, bilo mnogo snage a ta snaga bila utaman, kao kad mlinar ima dosta vode i tri četiri mlinska kola, a sva su tri ili četiri ustavljena, jer neima tega, ne ima posla, ne ima umnika, da nadje priliku nabavi i prometu.

— A odkud vi to sve znate?

— Iz knjiga. Zar vi ne umiete čitati?

— Da umijem; ali ja niesam mislio, da u knjizi ima takovih stvari.

— A znate, što još knjiga veli?

— Što? Molim vas, kažite mi sve.

— Ne mogu svega kazati, morate sâm čitati, ali i to stoji u knjizi: čim je manje radine snage, tiem je pogubnija danguba. U toj velikoj zadruzi može gdjekoji zadrugar i često sâm gospodar ništa ne raditi; gdje onoliki drugi rade, i gdje se samo za tiem ide, da se kruh s kruhom sastavi, ondje se može i ljenčina prehraniti. Ali kad je gospodar samoglavac, onda mu nije slobodno ni jednoga djelatnoga dana prodangubiti; kada je potok malen, onda je šteta za svaku kap, koja se na vodenicu (mlin) ne navede. U knjizi stoji, da vi podieliv se, htjedoste samo zapoviedati; a kako, kada i što, vam je bila deveta briga!

— Vi dakle veći diel krivnje na mene svaljujete?

— Da što, već samo s toga, što nikada u nikakvu knjigu ne zaviriste.

— A što veli knjiga, da mi je sad činiti?

— Knjiga veli, da se osokolite — pa što sad nema nikakva rada, da uzmete štap u ruke, pa da odete u bližnji grad. Ostanite ondje mjesec dva dana i naučite bar kotarice plesti.

— A čemu to?

— Da nijedna kapca potoka u štetu ne ode.

— Ja kotaricom ne podigoh više svoga gospodarstva.

— Ne kotaricom al junačkim srdcem!

— Jest, da imam komu za volju!

— Bog zna! — Odvrati kolarica i pruživ nevoljniku ruku, reče mu liepo: Lahku noć, susjede, promozgajte malo to, što sam vam rekla, pak sjutra štap u ruke a put pod noge, dok se ne vratite, ja ću paziti na praznu kuću.

I tako se bome sbilo. Mati nestalo traga u selu, nitko nije znao, kud je krenuo, gdje li boravi?

Prošla čitava godina dana i eto na jedan put Mate kući, nitko mu se nije nadao, nitko nije znao, odkud dolazi. Bio liepo odjeven poput imućnijega seljaka, a čelo mu bilo vedro, oko zorko i munjevito. Nešto sievalo tja iz dubine toga liepoga oka, tja od dna srdca.

Bar je to opazila njegova susjeda kolarica, koju je iznenadio, došav k njoj po ključ od svoje kuće.

— Evo me, reče, naučih kotarice plesti —

— I što još? zapita vesela kolarica.

— I knjige čitati.

— I što još?

— I vas ljubiti.

— Zar to iz knjige naučiste? Čini mi se, da to ondje ne stoji pisano.

— Ne šalimo se, susjedo; ja sam bio godinu dana potajno kod vašega otca, radio sam dan i noć, a svetcem čitao sam poučne knjige, naučio sam ljudski kolariju, mislim, da ću umjeti gospodariti, da ne će nijedna kap od potoka mojih budućih dana u štetu otići.

— A komu to za volju?

— Mojoj mudroj susjedi!

— Nuto, nuto, Mate, ako je to sve živa istina, i ako nikada više ne daš hrdji na se, mogao bi biti moje zlato!

— A kakva je to hrgja?

— Ona birsa iz krčmarevih voža (lagava), od koje pohrgja sreća mnoge kuće.

— Evo ti moje desnice!

I ona prihvatila desnicu, i njihove se desnice češće sastavljale, i župnik ih sastavio i blagoslovio u božjoj kući, te eno njih dvoga, gdje liepo teku: nemaju mnogo stoke, ali ju vazda hrane u staji, imaju samo jedno žensko čeljade za poslugu, ali Matina druga žena radi sama i umije štediti te iz svake najmanje stvarce korist izvaditi. Mate ne ide više u krčmu, a zimi, kad ne ima drugoga posla, bavi se kolarijom.

Sada baš dodjelava uz veliku pomnju liepu — kolievku (zibku), čini mi se, da se nada velikoj radosti!

Bog ju naklonio njemu i svakomu, tko ovo čita, pa i onomu, tko je svomu nazadku sam kriv, al se umije osokoliti i pameti dozvati.

Krasna žena.

I.

Poznavao sam za svoga vieka više odličnih i vrlih gospoja naših zemljakinja, koje bi mogle biti dostojnim priedmetom mojoj pripoviedci. Niesu umjele francezki natucati ni u glasovir kojekako udarati, ali su bile vrle domaćice, vjerne i ugodljive supruge i brižne majke svojoj dječici. Poznavao sam neku našu zemljakinju, čijoj su ljepoti zla usta mnogo prigovarala, a ipak ju sviet nazivaše krasnom ženom.

Krasan je običaj u našega naroda, da vrla čovjeka zove ljudinom a vriednu domaćicu i majku krasnom ženom. Omilio narodu pojam krasote i usvojio ga ocjenjujući žensku vrlinu, tobož što je žena najkrasniji stvor božji, i što se po umu i sudu naroda od krasote ili reci od angjela neda oddvojiti dobrota.

Čuo sam od prostoga naroda, gdje napominjaše takvu krasnu ženu. Zapitam za nju, a prijatelj mi župnik kazivaše u gostoljubivom svome dvoru, što ću vam sada potanko pripoviedati. Živa je istina.

U krajišnika Matića u Slovinu, tako vam se zvao nekada Slunj, bila čudna djevojka, imenom Marija. Bjeloputa i tankovita, kano vila, dičila se plavetnom kosom i sinjim očima čudne bistrine i umiljatosti. I ja sam zavirio u te oči. Bog i duša, zazeblo me na srcu, kao neki strah, koji toliko neodbija, koliko čudnom nekom silom privlači svaku živu dušu.

Pokojna joj mati bila umna žena svoje glave, upravljala kućom i suprugom si po svojoj ćudi, bila tiesna srca i nepogodljiva, gori joj bio jezik od turske sablje, te, budući joj čovjek milokrvan, mlitav i pristar biaše, karala ga često i bilo u kući dosta grieha.

Nebilo dana, kad nebi starcu Matiću odčitala, kakav bi zbilja imao biti, jer se starac slabo za što brinuo a zatrašao je rado, što bi mu god novca došlo ruke. A ni kćeri Mariji nebi prostila pokojnica za živa Boga, kad joj nije što po volji učinila. „Čemu ti ruke“, veljaše kadšto „već da radiš; čemu ti noge, već da te za dobrom nose; čemu ti glava, već da misliš, što ćeš i kako ćeš raditi i za kojim ćeš dobrom poći“. Marija od matere si naučila sve ruke ženskoga posla, sve molitve i čudo poslovica i priča, a i od kára palo po koje čisto zrnce na dno djevojačkoj duši, te tuj uhvatilo klice.

Mariji još nebilo punih 15 godina a mater joj zaokupi ognjica i smota ju u crnu zemliu. Bila mati sredovjeka, zdrava i okretna žena, te se moglo računati, da će ona sahraniti Matića al eto Bog odredio, te Matić zakopao i nju kao i prvu si ženu. S prvom je živio 20 a s drugom 15 godina.

Nećede se Matić po treći put ženiti, jer mu bila čudo u volji i na srcu jedinica kći Marija, te se bojaše, da bi maćeha mogla izagnati kćer mu iz kuće, a budući nebilo nikoga drugoga u zadruzi, do li Marije i roditelja joj, to ovi već davno odlučiše, da će se budući im zet imati priženiti u njihovu zadrugu.

Umah poslie ženine smrti počeo starac sumavati ovo i ono i brinuti se za dobra zeta, al u starca bili čudni pojmovi o ljudskoj dobroti i vrjednoći. Tko mu se znao ulagivati i tko je mario dangubiti i š njim u krčmi dug dan sboriti o tricah i kučinah, tomu bi prevoljeo na brzu ruku. Takva hulja i mudračina bio neki desetnik, ili po novom službovniku kùpnik od uprave Stevo Balàban, mlad čovjek, koga je zadruga držala o svom trošku najprvo na Turnju na ondašnjem vojničkom učilištu a kašnje u Karlovcu

na pisariji. Na Turnju mu se svikle biele rukavice i cipele visokih petica a u Karlovcu pržolice i rujno svetojansko vince. A budući zadruga nemogla nasmagati tolika troška, nakanio se sudski pisarčić sastavljati za dobru plaću loše molbenice i tužbenice, nagovarati graničare, da se pred sudom nenagode, zavaravati svoje branjenike, naračunavati im velike troškove, pjančovati u prostu družtvu ciele noći, dok mu se nije u trag ušlo. Da pisarčić nezagrdi većma na odvjetničkom klizavu putu, odpravi ga pukovnik satniji, premjesti ga k upravi, zabrani mu dolaziti u Karlovac i oštrim ukorom razprši mu sve nade, da će ikada postati častnikom.

Al Balaban koliko je pokliznuo na klizavici odvjetničke vještine, toliko više u narodno-gospodarstvenoj struci usvojio si svojstva pukoga trošioca, dokon nagoditi teciocem svaku sgodu i priliku, da i njemu što više nateku, a on da žive svejednako o tugjoj muci.

Turio u nazadak svoju zadrugu, pa zaredao selom, kako će nagrditi i kumove i prijatelje. Uvještio se u pisarske poslove i sastavljao diobene i kupovne listove, nagodbe i oporuke. Nemogao se okaniti ni vruće janjetine ni dobra lisačkoga vina, a biele rukavice i visoke petice na cipelah bijahu mu silnom nadom i slobodom, da će mu koji častnik dati svoju kćercu, te da će postati ipak častnikom, čim strogi pukovnik postane gjeneralom, a da se to što brže sbije, bila mu jedina i jutrenja i večernja molitva. Tako strogim i sduševnim poglavarom žele isti neprijatelji svaku sreću i napredak.

Ali poznavali častnici Balabana i naslućivali, da će bilo kad dolijati i zaglaviti, te stoga svaki odbio opasna prosca. Tako Balaban ostao neoženjen.

Namjerila ga sreća na starca Matića i videći da mu nijedan častnik neda kćeri i nadajući se, da u Matića uz liepu imovinu ima i dosta novčine, uzeo se ulagivati starcu, nabrajati mu svoje dohodke,

obećavati mu, kako će liepo s njim postupati i paziti ga do smrti, ako ga priženi i upiše u zadrugu.

Slabašan se starac dao pretentati i pri vinu pozetio Balabana.

A Marija? — Nje starac i nemislio pitati, već joj samo nakanio sutradan naviestiti, da si je našao zeta, koji će ga smrti dohraniti.

Imam vam još kazati, da je Balaban bio žute riedke kose, koja mu bijaše na tjemenu ponešto opuzla, kao i gdjekojemu gjaku na visokoj školi ne toliko od težke nauke, koliko od nedjela i vragovanja. I oči mu bile oslabile, te samo s toga nenosio naočala poput bečkih slabića, što takvim nagrdam u krajini neima ni traga ni glasa, a naš se nejunak bojao rugla i sramote.

Znalo sve selo, i svjedočile mu podbule oči i svakim jutrom bljegjana lica, da rad pije.

Kad je dakle otac Marijin sutradan iza ugovora s Balabanom kćeri si kazao, što je uglavio, ukipi se Marija i za malo odrješito reče: „Neću ga, volim u goru il u vodu!"

Prepao se starac u prvi mah, pričinulo mu se, da čuje isti istovetni glas svoje pokojne žene, Marijine matere.

Potla se osokolio i stao dobrim i zlim načinom slietati kćer si, da mu nekvari po nju i po se dobro udešena ugovora, štono ga Balaban već bijaše popisao i sladkim besjedami izkitio.

Marija sviestna i mirna stajaše, dok joj otac neizkaza svega, što mu je na srcu bilo.

Tad mu reče: „Dragi otče! Ja ću te paziti i dvoriti i tetošiti oko tebe, ko što sam i dosad činila. Ja ću ti sve po volji činiti: al mi nemoj namećati čovjeka, koga mrzim. Ja za hrgju i pijanicu nemogu — nikad ni do vieka".

Ali moraš!" — kliknu starac. — „Ja neporičem, što sam obrekao".

„Žao mi je otče" — odvrati djevojka — „al tako mi moje pokojne majke, koja mi je rekla, da

se neka samo ondje nâdam dobru i poštenju, gdje je junačko srce i pregnuće — neću, te neću za Balabana! Eno ti puške, bolje ti je, da me sastaviš s crnom zemljom, nego da me daješ kukavici. Ili voliš, da si sudim sama? Zaklinjem te pokojnicom majkom, nespominji mi više Balabana".

Tu nebilo druge, već pokoriti se. Nešto starac sam počeo uvigjati, da djevojka pravo sudi, a nešto se opet poplašio odrješitosti kćerine; jer joj je tvrdo vjerovao, da će sbilja u goru il u vodu, ako je neodustane nagoniti, da uzme onoga nesrećnika.

Nekako se starac izlagao Balabanu, da nije posao razvaljen; ali da je sinoć pri vinu zaboravio, što je tobož na umoru ženi si obećao, da neće kćeri udavati, dok nemine godina dana. Rekao mu, da se je jutros sâm nevolji dosjetio, i da Mariji ništa ni kazao nije. Neka dakle za Boga ništa nenapominje pred njom, jerbo je vrlo osjetljiva i od tuge za materom nepristupna.

Tako ta stvar legla. A Balaban se čuvao komu što natuknuti — bojeć se nove sramote.

Počeo do duše pozdravljati Mariju, kad se s njom sukobio.

Ali Marija niti ga kad pogledala, niti mu se nasmiešila, niti mu kad na razgovor pristala, do li što mu svaki put običnom hladnom besjedom pozdrav odvrati.

Dosjetio se Balaban nevolji, a nebi smio reći, da se ga to nije kosnulo.

Marija bila najljepša djevojka u Slovinu. Svaka usta bila puna njezine hvale.

Nije do duše Balaban povirio u vilovite oči Marijine niti u njih ugledao devetoga raja, koga još nitko opisao nije na hrvatskom jeziku; — ali vitak joj stas, i dobar joj glas uzmutiše mu ipak srce; pregnuo bio, da ju dobije, a djevojka ga očevidno odbila.

Ostavimo ga, da se izjeda, da zlo misli i da zameće mrežu.

II.

Čudno vam je svako žensko željade.

Čini mi se naliko na cviet u cvjetnjaku.

Kad ga paziš i zalievaš, kad mu uvehline skidaš, te ni mravu ni nikakvu skotu nedaš na njega, kad ga čuvaš od ljute bure i od žege žarkoga sunca: onda to ljepše cvate, to dulje traje i to više ti se mili.

Samo ono, što iz cvieta miriše, nemožeš namaknuti, nemožeš zamieniti; to je dragi Bog dao!

Ali tko nepazi, nenadgleda i nemiluje svoga cvieća, te mu dâ uvehnuti ili okržljaviti, da necvate, kako će mu nedužno cvieće mirisati?

Ima doduše liepa cvieća bez ikakva mirisa; ali ima i liepe ženske čeljadi bez duše.

Pomolimo se Višnjemu, da nam takvo nemirisavo cvieće na liepoj hrvatskoj zemlji neniče.

Moja Marija bila struk bosiljka, koji makar i uvehne, svejednako miriše.

Bog joj dao dušu, da se duši odzove, da angjeoskim krilma lepeće i lebdi nad onim, što joj je drago i milo!

Bog joj dao, da bude krasnom ženom.

Morda mi mile zemljakinje čitajući ovu pripoviest nevjeruju, da je prosta seljakinja vrstna sve ono osjećati, što bi ja rad, da natuknem.

Ima silnih dokaza, da nam narod oštro umuje, da umije svaku radost i žalost tanko razabrati i osjećati ali da umije i prêgnuti, to će reći, jakom voljom odlučiti se i za onim poći, što je pravo i Bogu drago.

Pokojna mati Marijina rekla si kćeri, da je bolje poštenje u siromaštvu nego bogatstvo u poštenju; da je bolje samotovati nego sramotovati. Rekla joj je: „Blago dobromu činu i svietlu obrazu".

Rekla mati Mariji, da je krasna žena samo ona, koja pregne i uzmogne biti svomu čovjeku vjernom drûgom, svojoj dječici pravom majkom, svomu domu brižnom domaćicom a svemu selu liepim ugledom.

Ali da znate drage zemljakinje! Samo na mila i sladka majčina usta ta nauka romoni milo i prijanja oko srca, kao kad nam u tihi sumrak sjetno i milozvučno zazvoni na zvoniku pozdrav materi božjoj a svaka se duša upoboži.

Zato je Marija prêgla biti krasnom ženom. Zato i seljakinja može shvaćati i vršiti, što bi ja rad, da natuknem! Tu netreba Bog zna, kakve vještine, ni francuske, ni njemačke knjige, već samo liepa materina svjeta i uputa.

Ali je rekla mati Mariji i to, da nek se nada dobru i poštenju samo ondje, gdje je junačko srce i pregnuće.

Tiem si je svjetom Marija često razbijala glavu i izpitkivala se u potaji a u svojoj odaji, gdje bi se to junačko srce moglo naći i da li joj je takovo srce sugjeno!

Bože dragi! tko bi zamjerio djevojci, kad se obazire po svietu, nebi li zagledala drúga prema sebi! Čeljade za čeljade samo dočuje i jedno drugomu dogje u volju po samu glasu, što ide od usta do usta. Jedno za drugo propitkuje i izgleda sgodu i priliku, gdje će se sukobiti i pokušati, nebi li se srdce odazvalo srcu.

Minula godina dana, Marija čula za ovoga i onoga majčina sina, a svakomu se uzvio glas do neba, samo ona nehćela vjerovati svašta, već se radila dokopati prave istine.

Ponajviše puta padao joj na um Vid Dančulić, o kom glas puče, da se neboji ni vuka ni s gore hajduka, a nagje li se tko u nevolji, eto Vida prvoga u pomoć i sborom i tvorom.

Vid nenavršio još dvadeset i druge godine a već u četvrtu godinu bio vojnikom; jer se je u 18. godini dragovoljno dao u vojnike upisati to s toga, što mu se mililo vojnikovati, to s drugoga razloga, što mu je kuća siromašna bila te imajući dosta ženskih glava nebilo ni potrebe, da se Vid ženi, jer

i onako djevojka iz bolje kuće nebi hćela u sirotinju, a sirotu dovoditi bila bi još gora nevolja.

Naučio samo hrvatsku knjigu te nemogao ni podčastnikom postati.

Neke osmice bio Vid u Slovinu na straži, a narednik ga poslao poslie podne, da mu ulovi u Slovinčici koju pastrvu. Starac Matić bio na onom kraju Slovinčice u nekoj krčmi i nakitiv se svojski te pošav kući skotrlja se niz brdo i zajauknu. Vid budući na blizu priskoči i podiže starca, al ovaj nemogao stati na desnu nogu. Posadi Vid kukajućega starca na kamen, pobere svoje pastrve, i odnese starca njegovoj kući, kuda ga ovaj s krkače naputio.

Čula Marija u sobu očevo kukanje izlećela na prag i zakliknula: „Za Boga što je?“

„Nepitaj djevojko!“ reče Vid „već donesi brže hladne vode“.

Unio Vid starca u sobu, povalio ga na krevet, sozuo ga i upitav, gdje ga boli, opipa nogu oko gležnja i nagje, da si ju je starac samo izčašio. Uhvati Vid lievom izpod lista a desnom za petu, te polagačko desnom povuci, potegni, gležanj škljecni i eto noge umještene!

Za toga dogje Marija i donese hladne vode.

„Vrzi vedricu starcu do nogu, te podaj mi dvie čiste krpe“. Reče Vid.

Djevojka mučke doda krpe, a Vid umoči obodvie, izažme jednu te ju okomota starcu oko gležnja, „Kako se ova umlači“ — reče opet Vid — „izažmi drugu, pa tako mienjaj svu noć“.

„Hvala ti neznani junače!“ Odvrati djevojka i uprv znalično vilovite oči u nenadana polaznika pridoda čedno: „Smijem li te pitati, kako ti je ime i iz kog si sela?“

„Ja sam Vid Dančulić iz Ladjevca; ove sam osmice ovdje na straži“.

„Mislila sam!“ izusti porumjenjela djevojka nehotice i tiše.

Sad istom upre Vid žarke oči u divno čeljade, koje mi već poznajemo.

Al i Marija imala u koga gledati.

Vid bio liepa ne odviše visoka uzrasta. Nemogao s neba dohvatiti zviezde. Crnim čarobitim očima nevjetrio kojekuda već mirno i dobroćudo gledao u čeljade, s kojim bi govorio. Crna mu kosa iznosila ozbiljno junačko lice južnoga kroja, crni mu brčići jedva prikrivali rumena usta, a kad bi se nasmiešio, da se čudiš brate dragoviću zavojitu nizu bielih sjekotića, kojimi se čilost i snaga na vidik iznosi.

A gdje je obraz, tu je i duša.

Čemu da duljim? Njih je dvoje najbolje osjećalo zatravitu silu i privlačivost mladosti i ljepote; a gdje je duša duši srodna, tu se brzo zadraže i srca a videći tu radost i sreću sam Višnji uzraduje se na nebesih, što je stvorio Adama i od Adamova rebra pramajku nam Evu, za koju kažu, da je do duše liepa ali i vrlo grješna bila.

Šta ćemo? Gdje nije žene, ondje nije ni kuće! A gdje nije junačkog srca i pregnuća, ondje i Evine praunuke često za nesrećnom jabukom segnu, što ju zmije pretvorene u ljudske spodobe nugjaju.

Izzdravio starac Matić, odslužio Vid stražu, a budući je svaki dan obilazio starca, dogje i poslje izmjene, da se prašta.

Dočekljiv starac nepustio svoga pomoćnika bez ručka, Marija potajno zakitila Vidovu kapu bosiljem, poslje ručka starac zadriemao, a Vid se spremio, da ide.

Opazi bosilj za kapom, u Marijinu oku zaigra biser-suzica, a Vid razširiv ruke kliče: „Istina li, što ovaj cviet govori?“

„A vjera ti i Bog Vide! Istina li, što mi tvoje oči kažu?“ odvrati djevojka ni s mjesta se nemaknuv.

„Istina je, da si moja živa želja, i jedino mi uzdisanje!“

Poliše Mariju suze i privi se oko svoga Vida, kao loza oko stabla.

„Ali ja sam siromah, nemogu ništa u zajednicu prinieti!“ Zabrini se Vid.

„Ti si moje blago i bogatstvo, većega mi nitko živ na svietu nedonese!“ Tako ga tješila djevojka.

Uglaviše, da Vid umah krene kući, a da u prvu nedjelju, što dolazi, donese jabuku. Obećala mu, da će jabuku primiti — i da bi ju primila, kad bi caricom bila!

Veselo se razstaše. Marija si otcu kazala, što je uglavljeno; starac jedva dočekao, jer mu se Vid udvorio; upis bude prijavljen i dozvoljen, ženitba u crkvi oglašena, i na samu sv. Katu starac iztakne iz tavana crljeni barjak, svatovi se skupe, odvedu mladence u crkvu i Mariju Dančulićku dovede Vid njezinomu domu, da joj ondje, kako zlato reče, i robuje srcem i banuje glavom.

To samo kùpniku Balabanu zazorno i zazubno bilo, koji je na dnu sela naškiljivao, kako se na Matićevoj kući barjak vije.

Eto kako sam Vida i Mariju lahke ruke sastavio i vjenčao, a vi drage zemljakinje morda mislite, da je tuj već kraj mojoj pripoviesti, i da iza vjenčanja više ništa i neima, što bi vas moglo u srce dirnuti.

Neni se ni malo nemile pripoviedke, kojim je baš ondje završak, gdje istom pravi život počimlje.

O najkraćem vremenu ljudskoga vieka samo ob ona tri časka, dok zagledaš, zavjeriš i dovedeš djevojku, ciele su pripoviesti, a kakva je srećna ljubav poslje vjenčanja ili kakovom bi imala biti, kolike se tuj mučice premuče, kolikim se napastim čovjek varaknuti ima, zato nitko i nepita.

Obrekoh vam pripoviedati o krasnoj ženi, a nijedna pa i najljepša djevojka nemože se zvati krasnom ženom, dok se neuda.

Izvolite dakle drage zemljakinje malo odahnuti, malo se porazgovoriti, pa bilo i mene malo izkuditi, ako liepo ne pripoviedam; al onda opet dogjite, netugjite se od svoga zemljaka, već slušajte ili čitajte i poglavak, što za ovim dolazi.

III.

Marija bila ozbiljno čeljade. O materinoj krepkoj volji okriepila si volju i prizatomila milokrvnu ćud, o njezinu bistru umu naoštrila si um i privikla hladnokrvnu mozganju. Od nje si čula i dobro pamtila, da je ženskoj glavi istom onda, kad se uda, na vidjelo izlaziti s ljepotom i dobrotom, da joj je istom onda biti vilom i angjelom; da srećna bude sama i da bude srećom svoga sugjenika, koga je uzela na dušu.

Privikla čistoći i redu, neprestala nastojati, da joj se sve bieli i cakli, te je milota bilo obazreti se po njezinu domu i oboru. A ona sama odievala se vazda u bielo čisto ruho, nemogla podnositi na sebi mrlje, u svako doba uglagjenom kosom i svietlim obrazom obavljala žurno i neumorno svoje poslove. U nje se nalazilo najbjeljega domaćega platna, što ga je sama otkala, najljepšega vêza, najljepših pojasova i krasno izklječanih i iziveranih sagova. A kakvi je prekrasni torbak svomu sugjeniku otkala, vezom ga nadopunila i šikom ga pošikala?

Koliko joj se, Bože dragi, duša i volja odzivala svakomu zamišljaju i zahtjevu njezina Vida? Nedosadnom njegom i brigom udvarala se svomu sugjeniku, nikada ništa nečinila na izliku, nikada se neutvarala, nikada ga na tugje oči neogrlila a i negradila se žarkim suncem, štono sjaje svemu svietu i grije svaki živi i neživi stvor božji, nežagrila očima po mužkom svietu; već se sjala samo svomu Vidu, njemu bila na srdašcu zaklonjeno suho zlato, što mu vrjednoće nitko na svietu procieniti nemogaše, do li njega sama. Râd i briga, stid i čistoća vriede u ženskoga čeljadeta, koliko sama ljepota. Dovile se tomu ženske glave po krajiških selih i nastoje, nebi li se prodičile rečenimi vrlinami. A gdje se uz te vrline još i razbor i ljepota nagje, onoj kući ptičice pjevaju, košto su pjevale i Dančulićevoj.

Nije se Marija tugjila od svieta; nedjeljom bi se i svecem uhvatila u kolo i izpjevala bi s drugaricami po koju pjesmu. Nebi se hvalila po selu svojim Vidom, nebi poticala tugje zavisti, već bi se uživala svoga sugjenika kao u potaji stečena blaga, da joj nitko nedozna za liepu sreću. Jer ima opakih ljudi, koji nikako netrpe velike sreće u bilo koga te na svaku ruku natežu, nebi li te sreće razvrgli, bilo samo od zavisti i zlobe, bilo da se osvete srećniku, ako im je čemu i nedužan krivac.

Takov opaki i zlobni čovjek bio Balaban, kojemu Marija bila kriva, što ga je odbila i prevoljela Vidu, prostomu vojniku, a Balaban bio, štono vele, pismen čovjek i po svoj satniji mudračina na glasu. Otac Marijin budući slabe petlje, odao nekomu dobru prijatelju, da Marija pod živu glavu nije hćela za Balabana poći. Dobar prijatelj šapnuo opet svomu uzdaniku u uho, a ovaj trećemu, treći četvrtomu, dok nije saznalo sve selo, što se je Balabanu sbilo. A i vidilo se, da Balaban nešto mrči na Vida Dančulića. Kad je ovaj bio pri satniji na službi, znao je Balaban svaki put nagoditi, da je Vida zapalo samo onamo pisma nositi, kud je bilo najdalje i gdjekad opasno poći. Makar bila najljuća ciča ili Bog zna kakva mećava ili vijavica, Balaban bi navalice odpravio Vidove drugove s kakvom bud zapoviedi u bližnja sela, a kad bi se već zamračilo, eto prešna pisma sa tri pečata na ovu ili onu kordunsku stražu, pa tko je na redu, da nosi. A Vid bio opet na redu, Balaban na izliku uzmi vikati i psovati, što Vidovih drugova joć neima; al preša je, preša, tri su pečata na pismu, a pismo se ima najdalje do ponoći kordunskoj straži predati.

Vid budući služben i izvršljiv neopazio izprvice Balabanove zlobe, ali mu se treći put već činilo krivo, te samo oštro pogleda u Balabana, a Balaban nehotice porumenje.

Kazao Vid Mariji, što je opazio, a ona se prestravila i uzela ga zaklinjati, da se za Boga okani svake zadjevice. A Vid joj reče: „Ne svjetuj me Marijo, gdje je meni sa hrgje postradati i kukavici

se uklanjati. Nespominji više toga, ne diraj u zenicu moga poštenja, ta je zenica vrlo vredovna!" Umukla Marija te poteci brže u kuhinju, jer joj suze na oči navrieše, bud što joj se na žao dalo, gdje se Vid prvi put okosi na nju, bud opet od mîlinâ, gdje to više i ponosnije osjeti, kakva joj ludina dopade od Boga.

Žalostila se i stradala u potaji — bojeći se svomu sugjeniku, nebi li mu Balaban ipak mogao nahuditi, ali više se ponosila svojim Vidom, a duša joj tim ponosom okrilatila.

Četvrti put Balaban opet nemogao srcu odoljeti, već namakao red na Vida, kud je bilo ponajdalje poći, a Vid mirno primio pismo i sutradan donio odgovor.

Uvrebao potla čas, gdje mu se Balaban nemogao izmaknuti. Njih dvojica našla se na samu. „Kùpniče Balabane!" reče Vid odrješito. „Niesam vikao tužiti se a i onako nebi mi koristilo; jer vi u napried umiete udesiti, kako ćete se u nevolji izlagati. A vi znajte, da malo kad premašim goluba u zraku; dogjem li samo još jednom lukavim vašim nagogjajem na red — a niesam voljan te sramote više podnositi, onda gledajte za dobe izpoviediti ono crnih grîehâ, što jih je na vašoj duši. Vas promašiti neću!" Kukavica Balaban protrnuo i nesmio ni zuba obieliti. A od sramote nesmio nikomu kazati, a kamo li Vida tužiti poradi one prietnje.

Za neko vrieme bilo mira a Vid bio radin i bistrouman čovjek, išao za svojim djelom, kupio sad ovdje, sad ondje pogdjekoje blažče, urânio ga i prodao, od dobitka nabavio konje i tako sve više tekao a njegova se kuća liepo pomagala. Neimao kad obzirati se na svoga zlobnika.

Ali čim se više Dančulićeva kuća pomagala i Marijina sreća perjaila, tim se više iziedao Balaban, a da je bilo u njega toliko srčanosti, koliko je bilo zlobe i opačine, bio bi otrovao ili iz potaje ubio

Dančulića, osobito, odkad mu se je zaprietio, da ga neće premašiti.

Domislila se kukavica drugoj opačini. Bio pri satniji lahkoumni mladi častnik više zagledljiv, nego li opak. Balaban ga trebao, iza njegovih se legja mogao svetiti, a u neukost se njegovu uzdavati, da neće opaziti, kakvoj podloj kukavštini u prilog radi. Natuknu mu namjerice, da je Marija najljepša žena u svoj satniji, potla mu opet iz zagogja prišaptnu, da je Marija samo na izliku srameća, jer se Vida boji, poslije nekoliko dana ogrieši dušu crnom lažju, da ga je Marija dala pozdraviti.

Prevari se mladi lahkoumnik i poče se vrtljati oko Marijine kuće, pozdravljati ju, namigivati joj i kojekakve poruke joj slati.

Marija zaljuljala sinka te nebilo srećnije i brižljivije majke od nje. Milo si čedašce kupala, povijala, dojila, na božji ga zrak iznosila, pjevala mu, tepala mu, smiešila mu se, ljubila ga — i od jutra, do mraka sto mu milina namakla, sto milina pokraj njega okusila.

Bože dragi ima li što ljepšega od sviestna, srdačna majkovanja? Ta eno i svietla grčka kraljica nestidi se nositi svoga sinčića po ulici i pokazivat ga ostalim majkam. A siromaška Marija, koja neumije čitati knjiga, neumije pisati bog zna kakovih pisama, ni risati, ni u glasovir udarati — ona da se odrekne majčine sreće? Majčina sreća da ju nespoji jače sa sugjenikom, u koga je junačko srce i pregnuće?

Zaman ti je trud mladi lahkoumniče! A zašto, Bog te ubio, cvieliš sirotinju i na dušu uzimlješ sreću vriedna i nedužna čeljadeta? Jer čim Marija opazi do šta je častniku, briznu plakati — nenadajuć se nikakvu dobru, već samoj nesreći. Nesmjede kazati Vidu bojeć se, da će kakovo zlo počiniti, nesmjede sama kod kuće boraviti —: svaku bi sgodu uvrebao napastnik, da joj svojom ljubavju dodijava.

Okosi se ljuto na častnika, da nije liepo, što začinje i da ona nije nikakova bezstidnica ni nevjer-

nica svomu drugu. Lahkoumnik se do duše čuvao Vida i zastrašivao Mariju, da si sugjeniku ništa nekaže, jer da će joj ga upropastiti, ako se i malo makne, ili mu na put stane.

Što li će jadna Marija? Plakala, trpjela uvrjede, stradala, znajući dobro, ako Vid dozna, da će netko zaglaviti a i Vid se dostati težke nevolje!

Ovamo ju srce nagonilo, da Vidu sve dokaže, onamo ju um naputjivao, da većoj biedi povoda nedaje i da ragje ona sama muku muči.

Prošla jedna osmica, prošla i druga — a častnik se nikako i nipodšto nehćede okaniti mlade vojnikovice, kanda je neki vrag izza njega stajao i svaki mu čas privikivao: napried, napried; na izliku se brani!

A i zbilja taj mu crni i zloradi vrag bio lukavi Balaban.

Došao red na Vida i otigje na kordun stražiti stražu a imao doći pukovnik, da vidi satniju. Navalila gospoda, da se nasiplju ceste, biele i čiste carske i občinske sgrade i da se okopavaju i čiste občinski voćari. Uputom Balabanovim zapalo bilo Mariju da dogje prati pod u pisarni, uz koju njezin napastnik stanovaše. Bilo dosta drugih žena bez djeteta, a Marija se uza to umah dosjetila, od koga ta zapovied polieže i čemu sluti. Srećom nebilo Vida kod kuće i da svemu kraj učini, nakanila se Marija i otišla satnikovici plakati, da joj taj i taj gospodin o poštenju i o glavi radi, pa da voli u vodu skočiti, nego sramotu u napredak podnositi, a kamo li u pisarnu ići, da pere pod. Povjeri još satnikovici, da nesmije Vidu si kazati, što joj zlotvori namieniše; jer da bi njih i sebe upropastio.

Smilovala se satnikovica Mariji i izhodila u supruga, da Marija netreba doći, kamo joj bez nevolje zapovidješe. A izim toga prišaptnu satnik častniku u uho, da se neka okani nedužna čeljadeta, jer ako Vid Dančulić išto opazi, da će gospodičića ujesti guja. A ta guja bila Vidova dugocjevka.

Došla Marija zaplakana kući te pred otcem kao i dosele krila, što joj bijaše namienjeno i kako se je ovaj put sama izporučila; jer otac nebio jak ništa premučati.

Minula Vidova straža, prestao častnik Mariju napastovati, ona se umirila i od onda vrlo pazila satnikovicu i njoj se gledala udvoriti.

Ali se eno stoput gora nevolja iza brda valja.

Došlo prešno pismo sa tri pečata i devet krstova. To je već bilo najprešnije, a pismonoša znajući za ono devet krstova nesmio nigdje stati ni počinuti, već juri što bolje možeš da pismo dodje za dobe satniku na ruke.

Za čas razturi se glas po svoj satniji, da prva i druga četa za koji dan polazi na Talijana. Više od dviesta vojnikovica zaplaka po slovinskoj satniji, više od dviesta matera i sestara pridruži se vojnikovicam, te jauk i lelek razliegaše se od glavice do glavice, od sela do sela, kan da je božja pošast podavila hametice sviet.

I Marija zaplaka ljuto i protrnu od straha pomisliv, da bi joj Vid mogao na vojsci poginuti. Pomilova svoga jedinca i škronuše na milo djetinje lišce vrele majčine suze, a jedinac joj još neshvaćao, što su suze i uz majčino tetošenje boravio vesele dane, ni nesluteći, da mu je težka žalost svladala majku.

Vojnici se spremaju, preporučuju svoje žene i sitnu dječicu domarom, rodbini i kumovom a treći dan krenu slovinska satnija put Karlovca. Tko zamoli, dopušti mu se pozaostati, samo je imao sutradan za dobe u Karlovcu osvanuti.

Kada krajiški vojnici polaze na vojsku, prate ih donekle matere i žene, otcevi i braća ili tko mu drago od roda. Žalostno je pogledati takovu četu na putu osobito prvi dan. Nitko negleda na bog zna kakvi red ili vojnički zapt. Silna kolija idu za četom, tko se neima gdje povezti, ide pješice, mlada mu žena nosi prežalostna pušku a koji braće telečak.

Svaki mu se gleda na razstanku čim udvoriti. Mati ako neima drugoga prištedka odkine škudu sa gjerdana i da ju sinu na put. Hrane ga, poje ga — ljube ga, navijaju ga na plač.

A zar da se junak na odlazku srami suze ostavljajući ženu i djecu na tugjoj duši, a neznajući, hoće li se ikada vratiti?

Vid nedao ni Mariji ni tastu, da ga prate. Preporučio ženu i čedo starcu župniku, velikoj dobričini, preporučio ih tastu zaklinjajuć ga, da negubi duše i nezanemaruje kuće ni gospodarstva, koje bijaše pod Vidovom upravom liepo pošlo u napredak.

Izgrlio i izljubio ženu i čedo te otišao prvi uz satnikovu robu.

Marija ostala plačuć u oboru s čedom u naramku i s pretežkim srcem povratila se u opušlenu sobu.

I narednik od uprave otišao na vojsku, nebi li se ikako dostao častničtva.

Balaban postao narednikom te će odsele uz onoga lakoumna častnika zemljom tresti.

IV.

Bijasmo se, neznam već kòji put, zaratili s Talijanom.

Veselo stupaše naša vojska napried a starac Radecki znao nagoditi i uporaviti, te je Talijan opet dobio batina. Tako se u nas govorilo onda.

U prvoj bitci dopao Vid težkih rana i smotao se crnoj zemlji. Tako kašnje kazivali, jer je bilo na onom kraju brzo uzmicati, te braća nemogoše ranjena ili mrtva Vida na brzu ruku iznieti.

Kad krajišničke pukovnije odu na vojsku, onda navru silna pisma dolaziti poštom a da vidiš čuda, kako su liepo nakićena, koliko obiluju najnježnijimi osjećaji i mudrimi svjetovi. Tko je proučio naše narodne pjesme, osobito tako zvane ženske, vjerovat će mi, da je bilo pisama punih pjesničkoga uzleta i plastičkih izražaja. Ima do duše u tih pismih dugih povoraka spominjanja, gdje „milo i drago“ pozdravljaju i ovoga i onoga, kuma i kumu, svekra i svekrvu, svaka i pašanca, svasti i jetrvice i svu mnogobrojnu rodbinu.

Pisao i Vid Mariji onako jezgrovito, kako je obikao misliti, a naš narod neimajući drugoga duševnoga zabavka vrlo mnogo i bistro misli. Pisao joj, da mu vjeru čuva, sinčića njeguje i pazi, gospodarstvo nadgleda i na srcu ga nosi, kano što i on u snu i na javi svoje „žarko sunce“ uviek pred očima ima. Ako li bi po nesreći, kojoj je svatko kriv, tko je živ poginuo: da po duši radi, kako će bolje biti po nju i po nejaka sinčića.

Marija nakvasila pismo svoga sugjenika vrelimi suzami i stradala i žalostila se to više, što joj Balaban opet uze zamećati mreže.

Zaokupio joj ponajprvo otca i stao ga mamiti u krčmu, a staračko vazda željan dobre kapi vina namečio se brzo na bezplatni napitak. Zaludu ga odgovarao vriedni župnik, Matić počeo opet pjančovati, zanemarivati gospodarstvo i nepaziti na kćerine prigovore.

Satnikovica se bila preselila u Karlovac, a siromašna Marija neimala izim starca župnika ni žive duše, kojoj bi se mogla uteći.

Balaban napikao opet bezdušna častnika da radi Mariju predobiti.

A poslie prve bitke pročuknu se u selu zao glas, da je Vid poginuo. Zajaukala nesrećna Marija i u prvi mah nikako nemogla vjerovati strašna glasa, dok nedogje drugo i treće pismo i nezasvjedoči žalostne istine, da Vida neima.

Tužna Marija omotala glavu crnim rubcem i plakala te plakala, da bi se uz nju i najtvrgje srce razžalostilo. Otac ju uzeo tješiti i za nekoliko nedjelja odustao od pića.

Od onoga časa, kad glas puče, da je Vid poginuo, promieni Balaban osvetno napadanje, u lukavu brigu za kuću Matićevu. Marijina vrjednost, Marijina

ljepota i poveći imetak uzbudiše u njegovu srcu živu želju, da steče Mariju i uz nju liepu imovinu. Počeo ju žarko ljubiti i namećati joj se brigom i uputom. Zaludu ga odbijala, zaludu se zaklinjala, da će ostati udovicom do smrti.

Svojim ugledom pri satniji, svojim hvalisanjem, da dobro stoji i svojim svagdanjim potroškom zasliepio starca Matića, te ovaj opet pristade na zahtievanje Balabanovo, da ga upiše u kuću.

Dani, mjeseci proujali preko bieloga svieta, a Marija nepreboljela svoje žalosti, već se š njom posestrila, njoj se i djetetu svomu posvetila.

Dosagjivanje Balabanovo bila joj svagdanja grčina a to slagja briga i tetošenje oko djeteta.

Nehtjela privoljeti na upis Balabanov.

A Balaban okrenuo druge mreže zamećati i starca Matića sve to više zalugjivati i varati.

Posugjivao mu novaca, kupovao mu, kad bi uztrebao haljine i kojekakvu domaću spravu, prepisao na Matićevu kuću neki prievarom stečeni vinograd i občinske zemlje, koju starješine i odbornici tobož samo Balabanu poklonili.

Naračunao svega skupa nekoliko stotina duga i uz privolju slaba starca dao u zemljištniku zabilježiti na svoje ime starčevu zadužnicu. Nekadašnji nadriodvjetnik dobro unovčio svoju vještinu i osigurao si uspjeh očevidna smjera, da se dostane i Marije i njezina imetka, s toga lukavo odvratio svoga nekadašnjega sunapastnika od siromašne Marije.

A Marija nizašto neznala, već radila i tekla, kako je obikla, odgajala miloga sinčića, svoju nedužnu siroticu i jedinu radost i utjehu.

Svojom neprietvornom tugom, svojim neumornim marom, svojom odlučnom strpljivošću u tolikoj nesreći bila krasna žena.

Prošla već godina dana, odkad Vida nestalo, rat se svršio i slovinska pukovnija vratila se kući. Tko nije vidio dolazka koje krajiške čete u zavičaj, onaj nezna, što je radost dočeka i povratka na širem

obsegu, onaj nezna, što je ljubav roda u velikom okviru.

Gdje se na svietu sastaju tisuće ljudi k jednu sa ženami i djecom, s materami i s braćom? A ti su ljudi bili na strašnom mjestu, odkle se svaki nevraća.

Već kod prvih kuća štopskoga mjesta slegne se silna svjetina, nije svjetina već najbližji rod onih, koji dolaze, kojih je mogla zla sreća u tugjoj zemlji sahraniti.

Svirka svira uz bubot velikoga bubnja, pobočnici jezde na brzih konjih uz četu amo tamo i dovikuju vojnikom, da se nesbijaju, da se strieke drže i puškami nemigole; jer je ulazećoj četi prolaziti mimo gjenerala.

Sa strane zovka otac sina, brat brata liepim imenom, a vojnici čuju i poznaju glasove, srca im od radosti hoće da puknu ali se neobziru, već pritegnuv puške oštrim okom gledaju u starijega, dok se neprogje mimo njeg, dok nakon oprostna govora četnikova, i poslije molitve neudari bubanj na razlazak.

Tad nastane dovikivanje, vreva; svjetina se pomieša megju vojničtvo, tisuće se ruku k jednu šire, iz tisuća očiju briznu suze i rogjaci vojnike razoružavaju, nose im puške i telečake, a gdjekoji vojnik nosi od miline svoga bjeloglava sinčića, što mu ga mati na susret doniela, ili pak zagrli jednom rukom vjernu si ženu a drugom otca ili rogjenoga brata, te ga tako više nose nego li vode do prijatelja, do kuma, do svratišta, odkuda će na kolih kući.

Ali nebilo tuj Vida, nebilo tuj Marije ni nejaka Vidova sinčića, da ga srećan otac nosi.

Marija plakala kod kuće a Balaban dosnovao svoje lukave osnove.

Za dobre novce našao dva čovjeka, koja su svjedočila, da je Vid smrtno ranjen i da se je smotao zemlji. Balaban sâm odveo svjedoke u štop sudu, svjedoke zaprisegli i Vid mrtav te mrtav.

Sad tekar sletio Balaban Mariju, da ga sebi priženi. Hoćeš, nećeš, morala pred mirovni sud, i

tamo doznala, kako joj otac kuću zadužio, i da će im Balaban sve prodati izim kuće i podkućnice. Starac se Matić pred mirovnim sudom potužio na kćer, da mu je nepokorna i da nerabeć takove liepe sgode sebe i diete upropašćuje.

Tuj ju guja ujede za srce i pobliedjela, tugom poništena reče si otcu: „Kad si bez duše otče — upiši ga u zadrugu, ja mu nigda žena nebudem!"

To se uzelo, kao tobožnja privolja, Balaban napisao i izkitio izvještaj. na pukovniju i budući se kuća Matićeva nemogaše smatrati sirotinjskom, dozvoli pukovnija pripis i Balaban neokolišući ni malo preseli se u Matićevu kuću.

Unesoše Balabanovu robu u Vidovu odaju a onaj čas zamagli se Mariji pred očima, jedva se dovukla do postelje i žestoka ognjica preotme za nekoliko dana toliko mah, da je liečnik otcu reko, neka ju dâ izpoviediti.

Oči joj već bile upale, lice pobliedjela, a malo kad bila pri sebi.

Bio dan preokreta: ili će ognjica jenjati, ili će na gore okrenuti.

Marija u svojoj težkoj bolesti mnogo snatrila, o nikom drugom spomena nebilo, već samo o Vidu. Kad bi ižednjela, svaki put bi zovnula: „Vide! dušo moja, daj mi vodice!"

„Vide, sunce moje, dogji de amo, da ti rane obigjem!"

„Sunce žarko, na kojem si kraju, kad li ćeš me opet ogrijati".

Sve tako snatrila i razgovarala se sa svojim sugjenikom.

Na dan prekreta bilo joj pod noć gore i sve se više po postelji bacala. Na jedan put se trže i kliče iz svega grla: „Eno Vida!" Uhvati se obima rukama po srcu: „Nepucaj srce, eto ga! Eto ga već na raztokah." Sva se uzrujala, za tim kao poslije velika napora dahnu dušom i sleže se mirovati. Odlanulo joj. Poče ju znoj probijati, a otac pruži se do nje, po podu, jer ga san savlada: Do peći u kutu ležao i tvrdo spavao na svojoj posteljici Marijin sinčić, komu već nastala peta godina.

Zaskičao pas pred kućom, i jer Balabana još nebi kod kuće, ostaviše vrata samo pritvorena a pas turnuv vrata njuškom uleće u sobu i skoknu pred nekim do Marijine postelje. Pri slabu posvjetu malene uljene svjetiljke mogao si jedva razabrati, da je čovjek u vojničkom odielu. Pristupi k postelji i savije se do bolestnice te poljubiv ju u čelo zavapi: „Jaoh meni! takva li me dočeka!" Pas se uzpe uz dolaznika i zaskvića opet. Marija se prenu, i razmaknuv trepavice smiešeći se kao angjelak slabim će glasom: „Vide! Znala sam, da ćeš doći, da će me žarko sunce ogrijati". I biele joj se ruke obaviše Vidu oko vrata.

Netko pokuca na okno a Vid se osovi i pristupiv zapita: „Tko je božji!"

„Jaoh si ga meni!" Zajauka Balabanov glas iz vana i čulo se, da je netko kao uplašen podbrusio pete.

A Mariji se opet odtisnu uzdisaj tja od srca!

Jedva još mogla Vidu pokazati rukom, gdje mu sinčić spava. Korači Vid do sinčića si, izljubi ga, sjede na klupu do Marije, a ona ga prihvati objeručke za desnicu, tobož da joj u snu neuteče, te obnemogla ali srećna i blažena tvrdo usnu.

Neide mi u prilog smjeru pripoviedati, što je Vid sutradan svojoj Mariji i tastu si posadiv sinčića na koljeno potanko kazivao, kako je naime izza prve bitke težko ranjen dopao Talijanom u ruke te u nekom selu čitavu godinu dana obležao, dok se nije malo po malo oporavio. U desnu ruku ranjen nemogao pisati a Talijani nebi ga razumjeli, sve da im je štogodj govorio.

A bijaše Talijanom na toliko u volju ušao, da su mu bogatiji seljaci smetnuli i dali na put preko trideset napoleondora.

Balaban nevriedi, da napominjem, kako je na brzu ruku odpirio iz Matićeve kuće i brže bolje odjurio u štop, da odpiše onaj dug s Matićeva posjeda; jer se bojao junačine Vida, kao žive vatre.

Kašnje je i onako kao kukavica i varalica sramotno zaglavio.

Eto vam ragje vriedna Vida pokraj liepe Marije i sinčića; i neka ga tuj!

Vrjednoćom, vjerom i pažnjom, mukotrpnom ljubavi i istom slutnjom zavriedila ga krasna žena.

Sadržaj.

Pivničarstvo. Napisao F. Kuralt. 60 f.
Povrćarstvo. Nap. Kv. Broz. 70 f.
Poučni razgovori. Svezak I. 60 f., II. 60 f., III. 60 f., IV. 60 f.
Pripovijesti iz povjesti hrv. iz okolice križevačke. Od D. Ferkića. 20 f.
Pripovijetke za puk Lava N. Tolstoja, I. i II. sv. svaki 40 f.
Pripovijesti iz hrvatske povjesti. I. i II. svez. od Vj. Klaića, IV. i V. od dra. Rud. Horvata. Svaki po 50 f. (III. svezak raspačan.)
Pripovijesti iz bosanskog života. Napisao Osman Aziz. 30 f.
Prirodni zemljopis. Gećkie-Šenoa. 40 f.
Ribe i ribogojstvo. Napisao za puk Skender Horvat. 50 f.
Ruža. Pripovijest od J. Zorića. 60 f.
Ruske narodne pripovijetke. Preveo M. Divković. 50 f.
S ličkih vrleti. Nap. Iv. Devčić. 50 f.
Slike i uspomene sa sela. Napisao Janko Barlè. 60 f.
Slike iz svagdanjeg života. V. Kosmák. Preveo Stj. Žgurić. I. 60 f., II. 50 f.
Stari Slaveni. Povjesničke crtice. Sastavio Julije Gollner. 70 f.
Stolna crkva u Djakovu. (Sa 3 sl.) 2 K.
Supruga (žena) prava kršćanka. Za puk napisao Izidor F. mončić. 20 f.
Paulić. 30 f.
Svilogojstvo za puk. Napisao Stjep. Mažuranić (sa 23 sl.) 30 f.
Štitite životinje. Priredili Strzalkowski i Hofman. 20 f.
Uputa u ratarstvo. I. (Sa 71 sl.) M. pl. Eisenthal i O. Frangeš. 1 K.
Večernji razgovori o sv. obredih kat. crkve. Napisao Gj. Ši-
Vjekopis biskupa tršćanskoga **Dobrile.** Od Cvj. Rubetića. 30 f.
Voće i njegova upotreba. Nap. Iv. pl. Radić. 1 K 50 f.
Vračara Klara. Od I. Lepušića. 60 f.
Za krst častni i slobodu zlatnu. Od M. Mayera. 50 f.
Zločin i pravda Božja. Pripovijest iz seoskog života. Napisao Ivan Lepušić. 40 f.
Život g. Isusa Krista. Od nadb. Stadlera. Knj. I., II. i III. po 80 f.
Život bl. Djevice Marije. Nap. dr. J. Pazman. Sv. I. i II. po 80 f.
Život sv. Josipa. Napisao dr. Josip Pazman. 60 f.
Život sv. Pavla. 1 K 50 f.
Život svetaca i svetica Božjih. Napisao dr. Fr. Iveković. Za mjesece lipanj do prosinca (izuzev rujan i studeni). 40 f. svaki svezak.
Životinje. III. i IV. Napisao prof. Šebišanović. (Sa sl.) 40 f.
Životinje. V., VI., VII. i VIII. Napisao D. Trstenjak. (Sa sl.) 40 f.